

ARTICULA

Artimagazine voor en van Artileden

Konstantin Mindadze met vesper AVS - foto Agnus Lidley Brown

KONSTANTIN MINDADZE PENDELT TUSSEN AMSTERDAM EN TBILISI

Camiel Hamans

'Ik werk op twee plaatsen, Amsterdam en Tbilisi. Hier heb ik niet veel ruimte, in Georgië kan ik mijn 'large scale environmental installations', zoals de catalogus van een groepsexpositie uit 2013 in het Nationale Museum van Georgië, waaraan ook Richard Serra deelnam, mijn werk omschreef, produceren en laten zien. In Amsterdam denk ik, schets ik, ontwikkel ik plannen, in Georgië voer ik ze uit. Lang niet allemaal, ik denk dat ik maar een procent of tien uitvoer.'

Konstantin Mindadze (Tbilisi 1977) toont vol enthousiasme het ene schetsboek na het andere. 'Ik schets altijd, het zijn voorstudies. En ik lees.' Tijdens het gesprek vallen namen van filosofen als Gadamer, Heidegger en van natuurkundigen als Albert Einstein en Stephen Hawking. Ze inspireren Konstantin.

if ever earth will take him, Lenins graf.
Foto Konstantin Mindadze

Grafisch Lyceum

'Mijn moeder, die arts is, trouwde met een Nederlander. Zo ben ik als vijftienjarige hier terechtgekomen. Ik wilde iets met vormgeving en ben daarom naar het Grafisch Lyceum gegaan. Daarna naar de Rietveld Academie. Ik heb een paar jaar in de designrichting gewerkt, maar dat was niets voor mij. Ik hou niet van reclame en ben toen overstapt naar de beeldende kunst. Eerst voornamelijk schilderen. Dat is al zo'n vijftientig jaar geleden. Mijn eerste werk was minimalistisch en heel precies. Je kunt er mijn grafische achtergrond aan zien. Na die eerste periode ben ik een meer conceptuele richting uitgegaan. Vanaf 2007 werk ik multimediaal. Ik maak installaties, wandsculpturen, maar gebruik ook tekeningen, naderhand zijn daar film en video bijgekomen, maar ik werk ook met teksten en geluid.'

Korea

'Vanaf het eerste moment dat ik actief werd als beeldend kunstenaar, ben ik weer regelmatig teruggegaan naar Georgië. Ik heb daar een groot atelier gevonden, maar kan er ook exposeren op vooraanstaande plekken: het Nationaal Museum,

Moma Tbilisi en in belangrijke galleries. Vandaar ben ik ook in New York terechtgekomen en in een galerie in New Jersey. Door die contacten heb ik een contract kunnen krijgen voor drie exposities in een Koreaanse galerie.'

Traditie

'In Georgië word ik gewaardeerd, maar ook wel te kritisch gevonden. Een aanzienlijk deel van de bevolking klampt zich vast aan traditie. Die mensen zijn niet bezig met het aanpassen van tradities, zodat die levensvatbaar overgedragen kunnen worden aan volgende generaties. Ze houden zich angstvallig vast aan de traditie zoals ze die kennen. Dus puur conservatisme. Mijn aanpak is juist tegenovergesteld, ik wil het oude omwerken naar iets nieuws, juist niet conserveren. Ik stel vragen, zij hebben antwoorden, vaststaande antwoorden. Mijn kritische projecten over religie, milieu of over sociale begrippen stuiten her en der op weerstand. De Georgische orthodoxe kerk, die zelfstandig is en een eigen patriarch heeft, is behoorlijk conservatief en erg nationalistisch. Van die kant kan ik niet op veel waardering rekenen. Mijn werk *Crucified Bible* uit het recente project New Faith kwam me op nogal wat kritiek te staan. Op een paneel had ik een echte Bijbel vastgezet. Die had ik doorboord en alle tekst doorgehaald, behalve de letters s o r y. In een ander project liet ik een vrouwelijke priester met een wolf optreden en dat werd antireligie genoemd.'

Kakkerlak

'Maar ik ben niet alleen met religie bezig. Mijn project Lenins graf, de titel is *if ever earth will take him*, laat een groot vlak zwarte aarde zien, 600 kilo heb ik op de vloer gestort en netjes aangeharkt. Uit die aarde groeien keramische paddenstoelen met een giftig rode kop. Daarom wordt het ook wel het graf van het rode tijdperk genoemd. Aan de wand hangt een kast met de verzamelde werken van Lenin, 34 delen. Ik heb ze uit het archief van mijn grootvader. Het geheel wordt besproeid met een anti-kakkerlakspray. Op de expositie in 2013, waarvan je uit de catalogus citeert, heb ik op drie wanden mijn visie op tijd en ruimte gegeven. Op de ene wand een minimalistisch acrylschilderij, *Spatial Expansion*, daartegenover een volledig zwart doek met in wit alleen de tekst 'today'. Er tussenin richting achterwand aan een staaldraad een bol waarin een meteoriet verwerkt is, *Black Sphere*.'

Abiogenesis

'Ik ben nu bezig met nieuwe projecten, maar jammer genoeg is mijn idee voor de Biënnale in Venetië door de selectiecommissie in Tbilisi afgewezen. Ik wilde een installatie maken van een meter of vijftientig, hoewel ik ook aan alternatieven denk in wat compactere vorm. De werktitel is *Abiogenesis*, de wetenschappelijke term voor de oorsprong van het leven. Misschien kan ik die nu ergens in West-Europa realiseren. De installatie bestaat uit drie ruimten: een zwarte, een rode en een witte. De zwarte ruimte kun je zien als de hel. Daarin worden de bezoekers ondervraagd door middel van interviews, maar ook door een leugendetector. In de rode kamer, noem het een vagevuur, zie je een video waarop een vrouw van een jaar of vijfendertig woorden schrijft in een bijbel: justice, comfort, money, love, fame etc. Vervolgens scheurt ze pagina voor pagina uit de bijbel, alsof die een blocnote is. Net zo lang tot de cover van de bijbel leeg is. Op de wand staat een tekst uit

Dantes *Divina Comedia* en op een sokkel een container met bloed. In de laatste, de witte ruimte komt de bezoeker in het paradijs, maar daar wordt hij geconfronteerd met artefacten die vragen stellen over de uitdijning van het heelal en hoe het leven vorm heeft weten te krijgen. De vragen komen uit het werk van Spinoza, Einstein en Hawking, maar ook van Stanley Kubrick. Op de achtergrond een geprogrammeerde wandsculptuur met geluid van NASA.'

Sponsors

'Of en wanneer ik deze installatie kan uitvoeren, weet ik nog niet. Er is niet alleen een museum of tentoonstellingsruimte voor nodig, maar ook een behoorlijk budget voor logistiek en assistenten. Vroeger kreeg ik wel steun van het gemeentebestuur van Tbilisi, van het Nationaal Museum van Georgië, van de Georgische uitgave van *National Geographic* en van de Amerikaanse ambassade. De Nederlandse ambassade heeft me ook wel gesubsidieerd. Met de veranderde politieke situatie in Georgië is het veel moeilijker geworden om sponsors te vinden voor controversiële zaken, zoals ik die presenteer. De laatste jaren sponsor ik mijzelf meestal. Ik verkoop af en toe werk aan verzamelaars en soms ook wel op art fairs, zoals de heel succesvolle 'Art Dubai' in 2017 en 2018. Maar als je te veel gekke ideeën hebt en niet wilt stoppen, blijven budgetten noodzakelijk.'

Konstantin Mindadze met Black Sphere.
Foto Boris Skrinnikov

Arti

'In 2007 ben ik lid geworden van Arti. Ik vond het een goed platform om te exposeren. Ik heb daarom mijn werk laten zien en het werd interessant gevonden. Het is niet alleen een indrukwekkend historisch gebouw, waardoor je er graag meedoet aan tentoonstellingen, maar de ruimten zijn uitdagend. Misschien kan ik wel eens een keer een solo-expositie in Arti hebben. De locatie dicteert iets speciaals.'

MONIKA AUCH

HAND BEREIK

Sipke Huismans

M. Auch, portret. Foto George Maas

Het licht is zeer belangrijk want het dient zich op te houden tussen het licht van het innerlijk en het onbeschadigde licht van de waarneming en wel in een subtiel evenwicht.
Willem Brakman

De helderziende, een onopvallende man van middelbare leeftijd, roept bij het invullen van het gastdocentenformulier de hulp in van zijn jonge begeleidster, een volkse blondine. Hij gaat een bijdrage leveren aan het Studium Generale met als thema grensverleggingen. Naast, nee, bovenop de fysieke onderwerpen die aan de orde zullen komen – een bergbeklimming, een pooltocht, het in klei verpakken van een varken en het geheel dan bakken – zal zijn inbreng het buitenzintuiglijke betreffen. Hij is voorgedragen door Sigurdur Gudmundsson, die 'geen stap meer zet' zonder deze man te raadplegen en die aan deze mededeling steeds toevoegt dat hij niet duur is. Hij ontvangt zijn boodschappen uit het onzienlijke door zijn hand boven een foto te houden. Misschien hadden de inboorlingen die van mening waren dat een foto iets van de geportretteerde afneemt gelijk, ga je dan denken. Wat gaat hij zeggen? Er hangt een zowel sceptische als geamuseerde nieuwsgierigheid in de hal van de academie. Maar in dit geval loopt het uit op een kleine tragedie. De helderziende laat de aanwezige studenten en docenten na een aantal vergeefse pogingen weten dat hij niets ziet of hoort. Hij veronderstelt dat hij een slechte dag heeft en stelt voor een andere keer terug te komen, zonder daarvoor opnieuw betaald te hoeven worden. De blondine is het er niet mee eens en protesteert daartegen. De helderziende zegt nog dat hij de aanwezigheid verneemt van iemand die hij 'De Stichter' noemt, misschien doelend op prof. Joop Hardy, de in 1983 overleden vorige directeur, maar meer ook niet. Achteraf, als het te laat is, begrijp je dat het materiaal ondeugdelijk was. Het waren geen foto's, maar offsetdrukjes in de studiegids die hem ter hand werden gesteld, een beetje drukinkt in plaats van lichtgevoelige emulsie op fotopapier, materie waar heel wat meer mee gebeurd is. Het zal geen boos opzet zijn geweest, maar een beetje achterlijk is het wel, net zoiets als toen Ton Hartsuiker een gastcollege over nieuwe muziek kwam geven en in plaats van de daarvoor benodigde vleugel een piano aantrof.

De samenhang tussen herinnering en materie

Een nog oudere herinnering, waarbij de materie luid en onvergetelijk tot mij sprak: Ik dwaal in het stedelijk museum* en sta ineens voor een klein schilderij. Het is zeventig jaar geleden, maar de lichamelijke en mentale openbaring, het gevoel tot de orde geroepen te worden is nooit verbleekt. Op de lagere school hadden ze mij de wereldberoemde schilder tegengemaakt met hun gekweel over zijn lijdensweg en de prentbriefkaarten van zijn werk die daarbij uitgedeeld werden. Ze zeiden me niets. Maar nu is er geen ontkomen aan, het lijkt alsof de verf direct, in grote haast uit de tube op het doek is gebracht, groen met daartussen wat rood. Het is de tuin van het gesticht. Het is niet de figuratie die spreekt, het gras en de bloemen, maar iets ontastbaars, een communie, alsof je het zelf tot stand hebt gebracht of liever: alsof het werk jou schept en bezielt. En blij maakt.

Hoe de materie de geest kreeg

Meteen in de eerste zaal gebeurt het. Met de onweerlegbaarheid van liefde op het eerste gezicht word je van jezelf als ervaren tentoonstellingsbezoeker verlost door een weefsel. Het is een visueel muziekstuk, een van virtuoze ambachtelijkheid getuigend, maar tegelijkertijd met de eigen vaardigheid een spel spelend werk, waar je verstand bij stilstaat. Je kijkt en kijkt, je bent betoverd, een aangename domheid maakt zich van je meester. Geluk. Je ziet wel min of meer hoe het gemaakt is, schering en inslag, maar dat is niet het wezenlijke. Net zomin als bij het lezen van goede literatuur de gebruikte gewone mensentaal als gereedschap de essentie is. Zoals de dichter zelf ook aangeeft als hij zegt: er staat niet wat er staat. Er wordt je iets geschonken, veel meer dan kunstgenot. Menselijkheid. Als je twee dagen later teruggaat, gebeurt het weer. Er hangen en staan 164 werken, je doet zelf ook mee aan de 'Salon', de jaarlijkse uitlaatklep voor de kanslozen. Er zijn prachtige, rare, weinig zeggende, uitdagende, traditionele, visuele overlast gevende, begrijpelijke en ontoegankelijke, verbluffende en saaie dingen bij. Het is haast niet te doen om alles aandachtig, onbevooroordeeld te bekijken. Maar dit werk – het dringt zich niet op, de impact ervan berust niet op een spectaculair concept. Het is voor jou niets minder dan een weldaad, een wakkermaker. Door en door stoffelijk, materieel en toch geestig, subtiel en toch uitgesproken, stil maar ook stellig en vooral toegankelijk. Bij materiewerk als dat van Wagemaker, Bogart, Tapiès of Appel is de stof de volumineuze hoofdzaak, bedoeld als ontmaskering van iets hogers, spiritueels. Hier beleef je, om de titel van het boek van Arie Bos te citeren**: hoe de stof, de materie de geest kreeg. In de mail die je uit de volheid van je gemoed aan de kunstenaar stuurt – en waar je je vervolgens een beetje voor schaamt – noem je de materiële aanwezigheid van iets wat onbenoembaar blijft, de 'zichtbaar making van het numineuze'. De Van Dale definieert het als: aanduiding van de irrationele bestanddelen in het heilige, het goddelijke dat een mysterie is, dat fascineert en doet beven: *de numineuze ervaring baseert zich niet op de goddelijke openbaring.*

Three Mutants, Black mutant; papier, polyester, 40 x 40 x 110 cm.
 Foto I. Schrama

Morphology serie, Ludens cervicale, no. 5, 6, 7; paardenhaar, polyester garen, 20 x 15 x 5 cm. Foto I. Schrama

Morphology serie, Embryologic object no. 19; paardenhaar, polyester garen, 16 x 12 x 4 cm. Foto I. Schrama

Container series no. 5, papier, garen, 70 x 50 x 30 cm. Foto M. Auch

De intelligentie van de hand

De kunstenaar is niet-praktiserend arts en was werkzaam in de basisgezondheidszorg. Ze heeft diverse bestuursfuncties vervuld, onder andere bij het Amsterdams Grafisch Atelier, is publicist, tutor, redacteur van het onmisbare tijdschrift kM, moeder van twee kinderen. Toen de overmacht van de marktwerking in dit land het muziek- en tekenonderwijs op de basisscholen wegbezuinigde, gaf ze kinderen in haar atelier les in tekenen en handvaardigheid. Ze heeft diverse residencies gedaan in onder andere Noorwegen en IJsland en is auteur van vier boeken, waaronder het magistrale *Stitch Your Brain* (Jap Sam Books ISBN 978-94-92852-77-9): 'a long-time study into the intelligence of the hand by former medical doctor Monika Auch. The book reflects on the empirical study Auch worked on from 2013-2023. It argues the importance of creating with your hands in the digital age and documents the positive effects of slow making on neuro-cognitive learning and well-being'. 114 vrouwen en 4 mannen kregen een rechthoekig borduurlapje met de omtrek van een menselijk brein erop, dat lijkt op een hersenscan, met het verzoek al bordurend te laten zien hoe ze dachten dat het er in hun hoofd uitziet. Een van de opstellen in dit fascinerende boek eindigt aldus: 'After all, the project shows that there are questions that will never and cannot ever be answered by the neurosciences. In order to understand ourselves, we cannot do without art.' En Monika Auch voegt daar aan toe: 'Ik denk niet dat kunst, intuïtie en wetenschap afzonderlijke manieren van denken zijn.' In een heel mooi artikel, getiteld 'Het velletje op de melk/ Het visuele geheugen van de tastzin', schrijft ze: 'Textiele kunst appelleert naast het visuele waarnemen ook aan ons grootste orgaan – de huid met de tastzin-sensoren. In een vierkante centimeter huid bevinden zich 7,5 miljoen cellen, 245 zweetklieren, 25 haren, 2,5 meter bloedvaten, 7500 gevoelszenuwen en 8 miljoen kleine organismen. De locatie van de meest exacte tastzin zit in de vingertoppen, waar zich de hoogste concentratie zenuwuiteinden bevindt.' Als je dit leest, denk je terug aan hoe ze haar allereerste palpactie (geneeskundig onderzoek om met de vingers gezwollen of ontstekingen te onderzoeken) beschrijft: dat ze om te geloven wat haar vingers zagen, iets hards in plaats van 'het scherpe randje van de lever', even de harde tafel aan moest raken om deze onheilspellende bevinding te toetsen. Meeslepend is ook hoe de kunstenaar vertelt over het hechten van snijwonden. Je ziet die intelligente handen en voelt hoe bevredigend dat was, om meteen, kleinzerig als je bent, het onderwerp bloedafname aan de orde te stellen. Monika Auch weet er alles van en de conclusie van haar opstel lijkt je emotie, je stille opwinding bij het zien van haar bijdrage aan de Artison 2025 te benaderen: 'Roept het bekijken van textiele kunst tenslotte niet méér en andere reacties op dan het bekijken van een schilderij? Wij kijken wel degelijk met onze handen en voelen daarbij – ook al raken wij niet aan.'

Hoe weef je een boek?

Deze winter presenteerde Auch bij UPDATE een installatie en een serie wandkleden. Het zijn collages van draden, fotografie en prints. Ze onderzoekt hierin het mysterie van het visuele geheugen en de materialisatie in kunst. De installatie is gemaakt met vintage garens, tweedehands gereedschap uit weefateliers, textiel uit haar archief en experimentele stukken uit de residencies. In samenwerking met boekdesigner Gersande Schellinx ontstond een verhaal over hedendaagse sculpturen en twintigste-eeuwse industriële staalconstructies, over de fusie van mondiale textieltradities, zoals de Japanse Shibori- en de IJslandse Glit-techniek, over de doorlopende, materiële aard en betekenissen van het weven.

Mending series no. 8, wol, paardenhaar, 40 x 30- cm. Foto M. Auch

* Toen jonkheer Willem Sandberg directeur van het museum was, waren de hoofdletters afgeschaft.

** Arie Bos, *Hoe de stof de geest kreeg. De evolutie van het ik*, Uitgeverij Christofoor 2008, ISBN 978 90 6238 8547

www.monikaauch.com

Container series no. 1, papier, garen, 100 x 45 x 40 cm. Foto M. Auch

Container series no. 3, papier, garen, 100 x 45 x 40 cm. Foto M. Auch

IETS WAT NOG NIET BESTAAT

ALEX FISCHER EN DE KUNST VAN DE PUT- DEKSEL

Alex Fischer heeft de hele wereld rondgereisd om frottages van putdeksels te maken. Frottage is een wrijftechniek waarbij je met potlood over papier een afdruk maakt van een reliëf. Met zijn 9B-potlood en papier in de kokertas fietst hij de stad door op zoek naar putdeksels. Passerende mensen zien het als magie, vooral kinderen, want ze zien de putdeksels eerst niet en dan opeens verschijnt er beeld op het papier.

tekst en foto's Nina Paesmans

In de zomer staan er vast meer mensen op straat te kijken, dacht ik. Maar Alex Fischer vertelde me waarom hij de zomer vooral goed vindt voor deze putdekselkunstwerken. 'In de zomer is het warmer en doordat de deksel warmer is, wordt het potlood zachter, waardoor het donkerder wordt en er meer contrast is. Als ik in de winter werk, wordt het lichter. Er is wel verschil in temperatuur. In Afrika of Brazilië, waar het overdag rond de dertig graden is, zijn de putdeksels zo heet dat het potlood mooi smelt over het papier.' Dus de donkerder afdrukken komen uit de warmere landen en dat is te zien aan de muur vol putdeksels achter hem.

Frottage

Alex Fischer heeft veel gereisd voor zijn werk bij WI39, waardoor hij op veel plekken kwam. Onderweg stopte hij met zijn bus bij een putdeksel, waar hij dan in tien minuten een frottage maakte, wat hij heel snel vond. Tien minuten?! Zo'n frottage gaat toch sneller, dacht ik. Nee, ik ben de voorbereiding van Alex vergeten. De putdeksel wordt eerst schoon-gemaakt. Hij meet alles af, zodat de put mooi in het midden komt. Dan plakt hij de randen af met tape en begint hij. De helft van de tijd is al het voorbereiden, als een echte professional. De afdruk moet wel goed worden.

Verder zijn nieuwe putdeksels niet de beste voor Alex, want die zijn te scherp. Na een aantal jaren worden ze zacht en rond. Dan wordt de afdruk mooier. 'Alles wat nieuw is, heeft soms tijd nodig', zegt hij lachend. Het is echt street art, van een echte straatkunstenaar. Bij graffiti voeg je iets toe aan de straat. Alex Fischer neemt de straat mee. 'Ja, ik werk van de straat eigenlijk.'

In het kader van 750 jaar Amsterdam heeft Alex Fischer een putdeksel ontworpen, in samenwerking met Waternet en de gemeente. Daar is de tentoonstelling bij Arti et Amicitiae op gebaseerd. Een perfecte locatie, want Arti ligt natuurlijk midden in de stad.

Alex toont een selectie van putdeksels in verschillende steden. In Shanghai, Moskou en Valencia heeft hij al putdeksel-tentoonstellingen gehad met putdeksels van deze steden. Nu is het de beurt aan Amsterdam en krijgen we de hele wereld te zien.

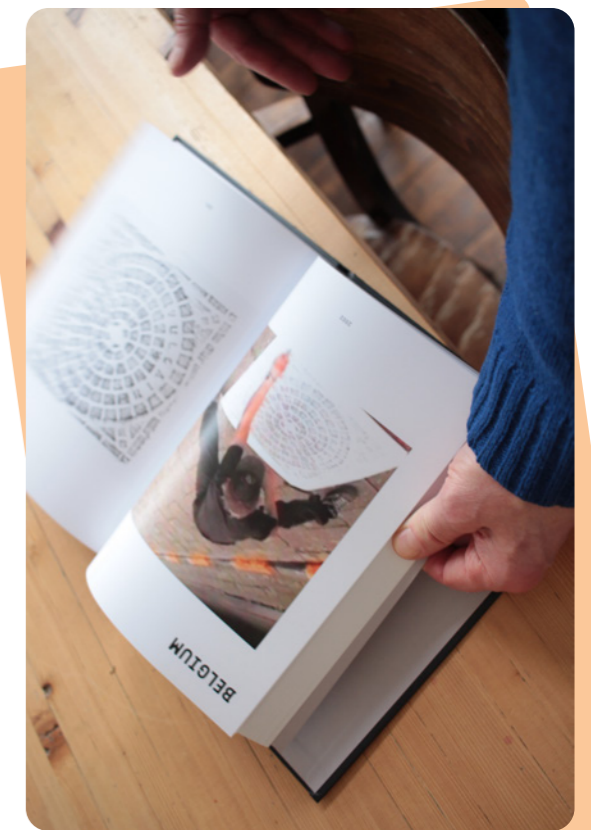
Veel verschillende plekken

In Japan zijn de putdeksels heel iconisch en visueel, vertelt hij. Ik zie de verschillende steden in zijn atelier hangen; wat een verschillende ontwerpen! Je komt al veel te weten van de houding van een stad of gemeente door het putdekselontwerp ervan te zien. In Japan is op de put pokémon afgebeeld en in New York zien we een simpel ontwerp met het woord 'sewer'.

Als we het hebben over de volgende reizen van Alex, zegt hij dat hij graag weer naar Japan zou gaan, maar dat hij eerst het weerbericht moet bekijken. Putdekselfrottages maken kan niet in de regen!

Alex is een van de weinigen die bezig zijn met putdekselfrottages; hij kent enkele anderen, maar die doen het dan ook weer anders (pas sinds kort en op maar één plek). Hij is echter al vijftientig jaar bezig en heeft de grootste putdekselcollectie van de wereld. Het is zijn ding, zijn oeuvre. Niemand anders heeft er zo veel als hij en van zo veel verschillende plekken. 'Het is gewoon een collectie. Ik hoop dat ik met deze iets kan toevoegen aan al die andere verzamelingen in de wereld. Ik hoop dat het een uniek geheel is. Veel van die ik heb gemaakt bestaan ook niet meer. Dus ik heb ook het idee dat ik iets voor het erfgoed doe. Ik vind het wel belangrijk om iets te doen wat niemand anders doet. In de kunst is het voor mij het belangrijkste om iets te zoeken wat nog niet bestaat.'

Alex Fischer,
Drainspotting Sociëteit Arti t/m 18 mei

FANTASIE, MANIPULATIE EN BEELDENE VRIJHEID

HELGA KOS – KUNSTENAAR

Helga Kos: 'Hoe ziet het beeld van een herinnering eruit'

Op de jaarlijkse Salon van Arti viel onlangs mijn oog op een tekening getiteld Avant l'Âge de Raison en bij nadere bestudering bleek die gemaakt door Helga Kos. Ik ben wel vertrouwd met haar werk, omdat ik het met enige regelmaat zie. Niet zo lang geleden nam zij deel aan een expositie in het Weefhuis te Zaandijk, Hier zijn we, reizigers in dit Heelal. Daar intrigeerde het ook. Voor dit stuk heb ik een dubbelafpraak gemaakt met Helga en haar echtgenoot Anton Meester, want Anton is een verwoed kunstverzamelaar. De gelijktijdigheid tussen kunst maken en collectioneren kom je niet zo veel tegen.

tekst Ronald Ruseler - foto's Miriam van Praag

ANTON MEESTER – VERZAMELAAR

Het werk van Helga Kos is kleurrijk en beweegt zich tussen constructie en het vrije spel van lijnen, vlakken (of vlekken) en ruimte. Ze stelt in haar kunst verschillende manieren van kijken aan de orde, alsof wij met steeds andere invalshoeken de werkelijkheid kunnen beleven. Het werk dat op de Salon hing, is wat dat betreft een treffend voorbeeld van haar kunst. Onder een muurachtige vorm, die als een wolk boven de rest van de voorstelling hangt, houdt een meisje een blad van een plant vast, lijkend op een ballon. Een figuur van rode lijnen komt haar tegemoet of kijkt naar het kind.

De titel Avant l'Âge de Raison – Voor de Eeuw/de Tijd van de Rede – is een traditioneel Frans begrip. In deze periode leert het kind tussen ongeveer zeven en elf jaar het verschil tussen goed en kwaad kennen, ontwikkelt het zijn seksuele identiteit en volgens de psychoanalyse neemt het afscheid van zijn Oedipuscomplex. De ratio neemt het met andere woorden langzaam over van de onschuld en de fantasie. Bij Helga Kos blijft de voorstelling van dit werk desondanks raadselachtig en uiteindelijk is het antwoord voorbehouden aan de kijker.

Containers van herinneringen

Helga: 'Vroeger verzette ik me altijd tegen het idee dat een schilderij een middelpunt-perspectief moest hebben, want zo'n theorie – de perspectiefleer – is een constructie en representeert voor mij helemaal de werkelijkheid niet. Dat is maar een heel klein stukje van het geheel, zeker als je aan de regelmatige vloedgolf aan foto's en video's denkt die over ons uitgestort wordt. Wij beseffen nauwelijks dat we dagelijks van de ene seconde in de andere seconde stappen.'

Om de werkelijkheid te bevatten zijn we afhankelijk van ons geheugen, want pas dan kunnen we ervaren welke momenten we hebben doorgemaakt. Ons geheugen is bij alles wat we doen betrokken, maar niet altijd consistent.

Net zoals Douwe Draaisma uitlegt in zijn boek De heimweefabriek, want jeugdherinneringen blijken bijvoorbeeld jaren later geconstrueerde ideeën over het verleden, die passen in het heden. Ze kunnen nog wel eens afwijken van de feiten. Onbetrouwbaar dus, maar dat is bij Kos niet van belang, omdat fantasie, manipulatie en beeldende vrijheid voor een kunstenaar samengaan.

'Na al die tijd begrijp ik veel meer hoe dat werkt. Ik zie mijn tekeningen als containers van herinneringen, zou je kunnen zeggen, en nu vraag ik me continu af hoe het beeld van een herinnering eruitziet, wetend dat het niet op een foto kan lijken. Al werkend plak je er op een plat vlak van alles aan vast. Daar spelen tijd en ruimte ook een rol in. Het bij elkaar sprokkelen van al die beelden, momenten en sferen is voor mij ondertussen een gewoonte geworden.'

Ode aan de Kolossale Zon, deel 1, 2 en 3 naast elkaar; 3 delen, diverse handdruktechnieken en veel verschillende papiersoorten, semipermanent gebonden, in een doos, 2003, oplage 288. Foto Ronald Ruseler

Avant l'Âge de Raison, aquarel en inkt op papier, 66 x 51 cm, 2022. Foto Ronald Ruseler

De heilige graal

Anton knikt en herkent zich in het standpunt van Helga. 'Dat is zo mooi aan kunstenaars. Ze verleggen grenzen en komen met andere uitkomsten dan je normaal gesproken zou verwachten. Kunstenaars gaan door het stof door het stellen van vragen, vergelijkbaar met het zoeken naar de heilige graal... Voor het geestelijk leven moet je bij de kunst zijn.'

Bij hem is de weg naar de kunst toeval geweest, vertelt Anton Meester. Hij is op diverse Amsterdamse scholen schooltuinmeester geweest, waaronder dertig jaar aan de Dr. L. Alma Schoolwerktuinen op de Zuidas. Ontelbaar veel stadskinderen gaf hij natureducatie en de schooltuin van meester Meester werd een begrip.

Als boerenzoon is hij altijd gefascineerd geweest in groei-processen en de levenscycli die ermee gepaard gaan. Zo kon hij als kind wegdromen aan het venster bij de warme kachel, terwijl de ijsbloemen op de ruiten stonden. Dat soort kortstondige groeivormen en tekeningen van de natuur zijn hem altijd blijven fascineren.

Van het begin af aan heeft Anton kunst verzameld. Vooral kunst die dicht bij hemzelf staat. Kunst waar je een relatie mee opbouwt, waar je niet meer zonder kunt. Het is heerlijk om de mappen met tekeningen te bekijken of speciale grafiekedities door te bladeren. Belangrijke bijkomstigheid is het contact met de kunstenaar, en soms vloeit daar een hechte vriendschap uit voort.

'Het is één groot plezier', constateert hij. 'Dat is misschien nog wel het meest waardevolle. Zo heb ik per slot Helga leren kennen. Het begon met de aankoop van een kunstwerk en nadien zijn we altijd bij elkaar gebleven.'

Ode aan de Kolossale Zon

Op de zolderetage bevindt zich de kunstkamer. Hier zijn de schatten opgeslagen in dozen, mappen en schappen.

De collectie bevat zo'n 700 kunstwerken en ieder stuk wordt

gekoesterd. We bekijken schitterende grafiekbladen en speciale edities of een enkel zorgvuldig samengesteld kunstenaarsboek. Alles even bijzonder, eigenzinnig en uniek.

Helga vertelt dat ze direct na de Rietveldacademie met een vriendin de animatiestudio De Dames opstartte. Hier ligt tevens de basis voor het boek *Ode aan de Kolossale Zon* (1998-2003), dat zich laat bekijken als een film met steeds andere sequenties. Aan het boek heeft ze vijf jaar gewerkt. Daar kwam bij dat ze zelf moest zoeken en uitvinden hoe ze het boek gemaakt wilde hebben. Een heel gepuzzel. Het zou een eigen ritme krijgen, zonder dat het de meanderende structuur en onregelmatigheden stoorde. De basis voor het boek waren zeven gedichten van Wallace Stevens. Zelf schrijft ze daarover: 'Stevens' raadselachtige en tegelijk zeer beeldende oeuvre gaat over de relatie tussen de werkelijkheid en de verbeelding. Maar deze 7 gedichten gaan daarnaast ook over de vitaliteit van het leven, afgezet tegen de idee van sterfelijkheid. Stevens, die gevoeld moet hebben dat zijn einde naderde, schreef ze in 1953 en 1954. Waarna ze in 1972 op muziek gezet werden door Ned Rorem. Inmiddels 25 jaar later kon ik er een beeldende laag aan toevoegen.'

De uitgave is een visueel genot van de eerste orde. Het werd een groot succes dat niet alleen door het Stedelijk, maar door vele andere prestigieuze musea en verzamelingen over de hele wereld is aangekocht. Natuurlijk maakt het werk ook deel uit van Antons' verzameling.

Sinds korte tijd plaatst Anton Meester met enige regelmaat kunst uit zijn collectie Meesterlijk Verzameld op LinkedIn. Passie en ervaring gaan weer samen. Als schooltuinmeester heeft hij zijn liefde en bewondering voor de natuur graag met anderen gedeeld, nu gaat die toewijding uit naar het delen van zijn kunstschat met het publiek. Dat is genereus. Ook dat vraagt uiteindelijk om een boek.

Haarlem, 16 februari 2025

Bronnen

Gesprek met Helga Kos en Anton Meester op 12 februari 2025; helgakos.nl; *De eeuwige schooltuin. Zaaïen op de Zuidas*, Rubenstein, Amsterdam 2014; Douwe Draaisma, *De heimweefabriek. Geheugen, tijd en ouderdom*, Historische Uitgeverij, Groningen 2008; het dagboek van Margreet Bouman en Ronald Ruseler

Anton Meester: 'Eén groot plezier'

GEORG MAAS, HARM PLOEGER

In het kader van Amsterdam 750 fotografeert George Maas Amsterdammers met of bij een object dat voor hen Amsterdam representeert. Harm Ploeger staat op de schouw van zijn ouderlijk huis, zoals hij daar als kind ook al op stond.

Exposities:

Art Space,
31 maart–4 april 2025

Wijkcentrum d'Oude Stadt,
13 maart–14 mei 2025

<https://oudestadt.nl/>

EEN NIEUW GEZICHT

ERNST-JAN KINDT, SOCIËTEITS MANAGER

Zijn loop door de sociëteitszaal verraadt zijn ervaring. Zonder af te remmen pakt hij op weg naar de bar lege glazen en serviesgoed van de tafels en neemt die mee naar achteren. Ernst-Jan Kindt (Wageningen, 1967) komt uit het horecavak.

tekst Camiel Hamans-foto's George Maas

'Een goed werkend team bouwen'

Dat was oorspronkelijk niet de bedoeling. Na het gymnasium ging Ernst-Jan naar Amsterdam om te studeren, eerst politicologie en daarna rechten. Hij zou net als zijn tweelingzus Merel, intussen hoogleraar experimentele klinische psychologie aan de UvA, een geslaagd academicus worden. Het liep anders. Tijdens zijn studiejaren kwam hij achter de bar bij café 't Monumentje in de Westersstraat terecht, en daar was hij zo succesvol en populair dat hij bij zijn afscheid met paard en wagen door de Jordaan gereden werd. Vervolgens begon hij met anderen een eigen zaak op de Overtoom met twintig man personeel.

Ontwerpen

'Toen in 2001 de Overtoom geherstructureerd werd, besloot ik de zaak te verkopen, op reis te gaan en nooit meer terug te komen. Vlak voor mijn vertrek ontmoette ik een vrouw op wie ik op slag verliefd werd. De eerste maanden heb ik voor een vermogen getelefoneerd, daarna kwam ik terug en zijn we samen op reis gegaan naar Oeganda, Ethiopië, Azië. We kregen een dochter en daarom was er wat vastigheid nodig. Ik had altijd al architectuur willen studeren en heb me toen als autodidact in die richting ontwikkeld. In Amsterdam en later Bloemendaal en omgeving ben ik interieurs gaan ontwerpen. Daarnaast deed ik ook bouwcoördinatie. Binnen de kortste keren zat ik voor vier jaar volgeboekt.'

Verveling

'Mijn vrouw werd ziek en daardoor stond mijn hoofd niet meer zo naar nadenken over geschikte deurkrukken. Ik ben toen freelance gaan werken voor de Amsterdam Production Services, een internationaal gericht bedrijf dat commercials en series produceert. Ik bepaalde daar de locaties, nam de food styling op me en was op draaidagen verantwoordelijk voor de catering. Dat heb ik vier jaar gedaan, van 2013 tot 2017. Het werk was fantastisch, maar door goede voorbereiding was er op draaidagen relatief weinig te doen, behalve als ik de catering verzorgde. Dat werkte demotiverend. In die tijd overleed mijn vrouw en zorgde ik in mijn eentje voor mijn dochter, die toen op het Barlaeus zat en bij Pinoké hockeyde, wat driemaal trainen in de week betekende.'

'Leuk dat je in Arti nieuwe mensen ontmoet, nieuwe dingen leert'

Schilderen, soepen en sappen

'Ik zocht dus weer wat anders en wilde ook uit Amsterdam weg. Elke straatsteen herinnerde me aan mijn vrouw. Ik heb toen eerst de villa van mijn andere zus in Bloemendaal opgeknappt. In deze periode brak corona uit en was het aangenaam om samen met mijn dochter te vertoeven in de natuur van Bloemendaal. Mijn werk viel op bij de Bloemendalers en leidde tot meer interieuroopdrachten in de villawijken. Ook begon ik in die tijd veganistisch te eten en intermediair te vasten. Dan is het ideaal om soep te eten. Ik kreeg het idee om zelf soepen te ontwikkelen op basis van eigengemaakte bouillons van verse kruiden en groenten. Dat is uitgemond in een eenmansbedrijf waarin ik soepen en sappen bereid voor bedrijven die hun personeel gezonder willen laten eten. Inmiddels is dat uitgebreid met gezonde maaltijden voor professionele sporters.'

Sociale aspect

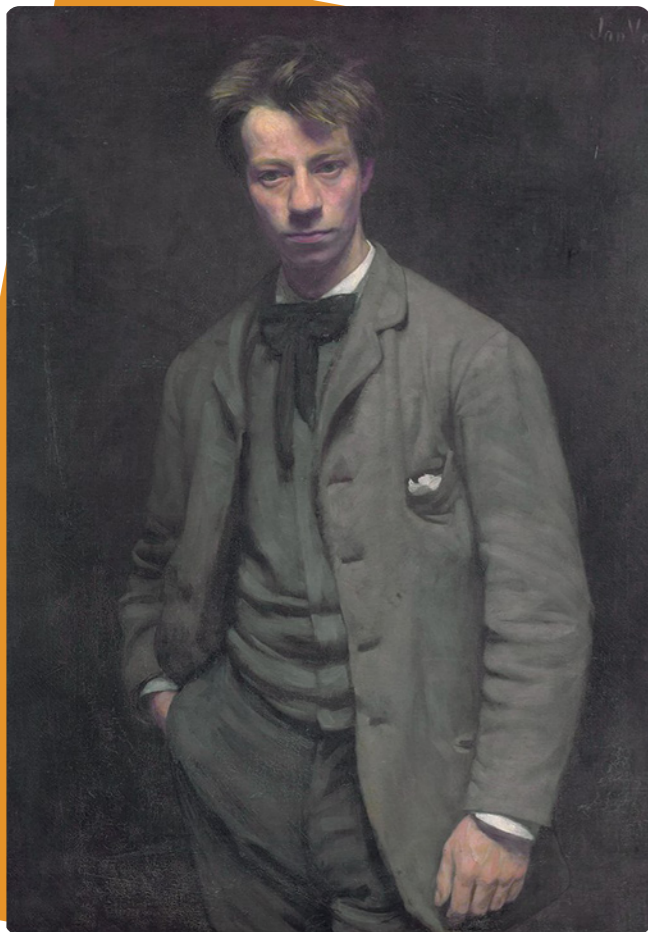
'Vervolgens ben ik naar Amsterdam teruggekeerd en werkte ik als barista aan de VU, daarna als kok en barman in De Prins en de Eland. Het werk met de soepen, sappen en maaltijden ging door. Plots kwam deze uitdaging op mijn pad. Een vriend uit de horeca attendeerde mij op de vacature van sociëteitsmanager bij Arti. Na een wederzijds heel fijn sollicitatiegesprek heb ik de functie met enthousiasme aangenomen. Ik zet mijn bedrijf overigens ook voort. Door mijn ervaring in de horeca en als coach in de hockeywereld weet ik hoe je leiding en sturing moet geven en hoe je een goed samenwerkend team bouwt. Ik hou de lijnen graag kort, ben duidelijk en eerlijk, maar verlies het sociale aspect niet uit het oog. In Arti ontmoet je mensen met enorm verschillende karakters en uiteenlopende interesses. Ik heb altijd wel galleries bezocht en zelf ook wat verzameld, maar het is leuk dat je hier in Arti nieuwe mensen ontmoet, nieuwe dingen leert. En ik sta open voor een nieuwe ervaring.'

PORTRET VAN DEN HEER ALBERT VERWEY

VAN ARTI NAAR HET RIJKS

Honderdveertig jaar geleden, in 1885, voltrok zich een rimpeling in het Nederlandse culturele leven en Arti speelde daarin een rol. Daar werd de Driejaarlijkse Tentoonstelling van Levende Meesters gehouden. De zalen waren bij de opening op 18 oktober bomvol bezoekers en aan de wanden hingen maar liefst 273 schilderijen. Nummer 248 behoorde tot de grotere categorie en baarde opzien. Het stelde een staande jongeman voor in een eenvoudig, wat rommelig pak, nonchalant, één hand in de broekzak en met een niet helemaal correct gekamde haardos.

Roelof van Gelder

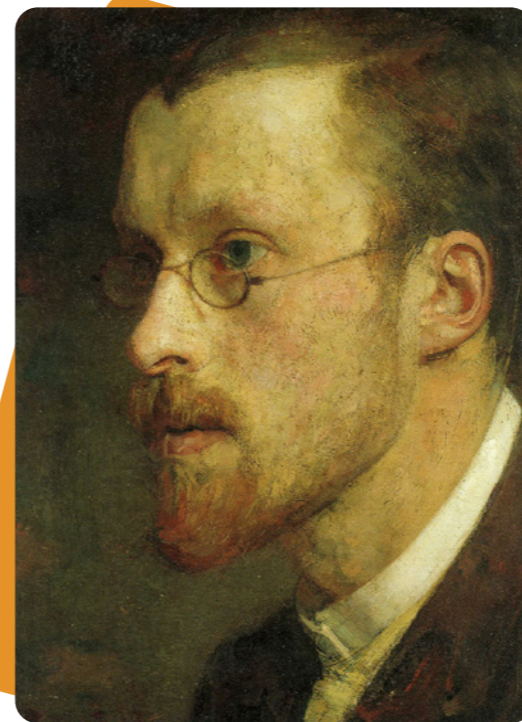
Jan Veth, *Portret van Albert Verwey, 1885; olieverf op doek, 112 x 80 cm. Eigendom van het Stedelijk Museum, Amsterdam, te zien in het Rijksmuseum*

Dit portret, nummer 248, was getiteld *Portret van den heer Albert Verwey*. Het schilderij sprong in het oog door zijn formaat en omdat het weer eens wat anders was dan de talloze traditionele bloemstillevens, historiestukken en bos- en stadsgezichten. De voorgestelde was de later vermaarde dichter en criticus Albert Verwey en de schilder heette Jan Pieter Veth. Beiden aanstormende talenten. De eerste, twintig jaar oud, is nu vrijwel vergeten, maar het werk van Veth, toen eenentwintig, duikt nog regelmatig op. Twee jaar geleden werd in het Dordrechts Museum nog een grote tentoonstelling aan hem gewijd. Het opvallende van dit schilderij zijn niet alleen de afmetingen, maar ook de realistische stijl. Het was de tijd dat vele schilders braken met de traditie van verheven onderwerpen, van met veel fantasie geschilderde historiestukken. Een nieuwe lichtung propageerde niet zozeer het onderwerp als wel het innerlijk gevoel van de kunstenaar. Het ging niet om het wat, om de voorstelling, maar om het hoe. Om de stemming, om de 'aandoening' zoals het toen heette. Kortom, om een heel persoonlijke manier van uitdrukken.

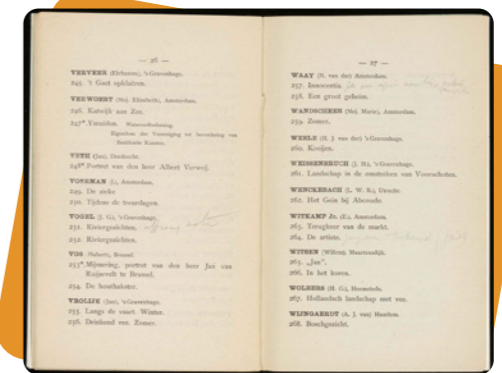
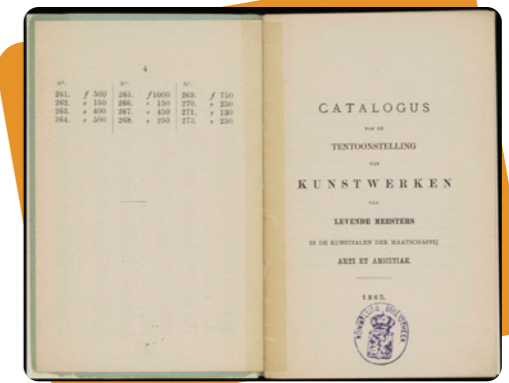
De grote, door Veth bewonderde Breitner en Isaac Israëls zijn daar exponenten van. En in een geheel andere stijl Willem Witsen. Die bewondering vertaalde zich bij Veth niet in een aan hen verwante stijl. Hij meende dat niveau nooit te kunnen behalen. Opgeleid aan de Rijksakademie te Amsterdam en aanvankelijk van plan om landschapschilder te worden ontpopte hij zich tot een geliefde portrettist. Maar in 1885 was hij nog niet beroemd en gewaardeerd. Drie jaar later werden er op de Tentoonstelling van Levende Meesters in Arti zelfs twee werken van hem geweigerd.

Bravo

De kritieken op het portret van Verwey waren over het algemeen positief. Het was wel even wennen, omdat hier nu eens geen bankdirecteur, zakenman, professor of burgemeester was verbeeld en ook geen anekdotische sjofele bedelaar of een pijprokend boertje, maar een soort peinzende student. Een criticus vond het 'een flinke, krachtige studie' die veel belofde voor de 'nog onmondige kunstenaar'. Zelfs de nestor van de kunstkritiek, de conservatieve J.A. Alberting Thijm, moest na lange bestudering toegeven dat hij het zeer geslaagd vond. 'Bravo Veth', schreef hij. Terwijl juist hij iemand was die de oude historieschilderkunst voorstond, waarbij het ging om nobele onderwerpen uit de Bijbel, de mythologie of uit de geschiedenis. Kritiek van anderen gold de lichte slonzigheid van de voorgestelde. Het lijkt wel de krantenjongen op de hoek van de Paleisstraat, merkte iemand op. Veth zelf vond de kritiek, hoe gunstig ook, maar matig. 'Wat kletsen die lui in de krant toch', schreef hij aan Verwey. Het was dan ook tijd voor een ander soort kunstrecensie. En daar kwam nu een platform voor, namelijk het tijdschrift *De Nieuwe Gids*, opgericht in datzelfde jaar en in dezelfde maand als de tentoonstelling in Arti in 1885. Het blad wordt gezien als de spreekbuis van de Tachtigers. Zij trokken op tegen de oude garde van schrijvers en schilders. Drijvende krachten waren dichters, schrijvers, schilders en musici als Willem Kloos, Frederik van Eeden, Willem Witsen en Alfons Diepenbrock. Ook Jan Veth schreef ervoor, maar trad niet toe tot de redactie. Wel schreef hij in andere bladen kunstkritieken, zoals in *De Nieuwe Rotterdamse Courant* en in *De Amsterdamer*, waarbij hij foeterde op de gevestigde recensenten. Die schreven maar 'koffiepraatjes' en 'onleesbare vertoogen'. Ja, het was niets dan 'kritiekgebeuzel'.

Jan Veth, *Zelfportret, 1887; olieverf op paneel, 35 x 26,1 cm. Collectie Dordrechts Museum*

Tentoonstellingscatalogus
1885

Succes

Behalve over onderwerpskeuze, over stijl en inzet van de kunstenaar polemiseerde men ook over de kwaliteit van de kunstkritiek zelf. Moest die nou geschreven worden als een louter beschrijvende bezigheid of moest die kritiek ook 'doorvoeld' zijn? Diende die ook een artistieke kwaliteit te hebben? En moest een criticus niet zelf de schilderkwast bekwaam kunnen hanteren? Daarover bestond geen overeenstemming. Schilders kunnen niet schrijven, beweerden de heren literatoren. Verwey, die altijd alle Arti-tentoonstellingen afliep, maar zelf niet schilderde, trok een parallel tussen de schilder en de dichter. De dichter moet met zijn woorden nauwkeurig een gevoel uitdrukken, zoals de schilder dat doet met verf. Veth verdedigde het standpunt dat alleen de kunstenaar zelf bevoegd was tot serieuze kritiek en dat die dus moest schrijven over het gevoel dat de schilder tot uitdrukking heeft willen brengen. In tegenstelling dus tot oude, vaststaande academische kunsttheorieën. Hij schreef dan ook in *De Nieuwe Gids* onder het pseudoniem G.H.C. Stemming. Jan Veth kon zowel goed observeren en schrijven als goed schilderen. Dat vroege portret van Verwey in Arti was een voorbode van zijn latere succes. Hij keerde zich af van de landschapschilderkunst en ontwikkelde zich tot een vermaard portrettist van kunstenaars, hoogleraren en gegoede burgers. Geen revolutionair, maar een zeer bekwaam schilder, tekenaar en graficus. Hij overleed precies honderd jaar geleden en dat jeugdwerk, het portret van Albert Verwey, ooit een van de 273 schilderijen in Arti, hangt nu pontificaal in het Rijksmuseum. Verwey's portret is nu bekender dan het enorme schriftelijk oeuvre van de man zelf.

EEN HEEL LOGISCHE, DUURZAME MATERIAALKEUZE

MADELINE OLMER WERKT MET WOL UIT NEDERLAND

De verbinding tussen kunst, landschap, mensen en wetenschap, dat is waar Madeline Olmer naar op zoek is. Madeline Olmer (24 jaar) heeft installatiekunst gestudeerd aan de KASK, de kunstacademie in Gent. Ze is opgegroeid in Amsterdam en kwam direct na haar Belgische bachelor weer terug naar Amsterdam. In de supermarkt hier ontmoette ze al snel het multidisciplinaire kunstenaarscollectief Moving Arts.

Nina Paesmans

Moving Arts Project

Toen Madeline de vraag kreeg om nieuwe kussens te ontwerpen voor het project van een rouwbus, was ze gelijk enthousiast. Zo is het werk dat aan de muren van Arti et Amicitiae hangt ontstaan. De wollen wandstukken waren eigenlijk niet

bedacht voor de verticale tentoonstellingsmuur, maar zijn ontworpen voor een uitvaartbus. De kussens worden enkel bij begrafenissen en crematies gebruikt.

De titel van het werk is *Dimānai Mihi*. Dimānai betekent: een object dat enkel wordt gebruikt op de dag van een begrafenis.

Madeline Olmer. Foto Naud Verhage

Ter ondersteuning van het rouwproces van de nabestaanden. Mihi betekent: universele communicatie tussen mensen in de bevolking door middel van gemeenschapskunst. Mihi en Dimānai zijn een intuïtieve vertaling van een beweging door de tijd.

‘De kussens die aan de muur van Arti hangen, zijn door vele handen samen gemaakt’, vertelt Madeline. Het maken vond grotendeels op straat plaats in Amsterdam-Oost met workshops die ze begeleidde. ‘Ik vind het veel gemakkelijker om over dit werk te praten dan over mijn andere werken, want hier was die beweging naar buiten er de hele tijd. Het proces moest ik al loslaten.’ Door met schapenwol te werken moest Madeleine naar buiten, haar studio uit. ‘Omdat het letterlijk van een kuddedier komt, leek het tegenstrijdig om hiermee solitair in mijn studio te werken.’

Fotograaf onbekend

Schapenwol

Los van de mensen vraagt het materiaal schapenwol al direct om de stap naar buiten te zetten. Madeline Olmer heeft als het ware ook samengewerkt met de schapen en de boerderijen, bekende natuur in Nederland. Ze koopt altijd vachten, die ze van verschillende boerderijen of markten in Nederland haalt. De wol is ongewassen, zit vol plas en poep en moet nog intensief gereinigd worden. Zo legt ze uit: ‘Er is heel veel schapenwol in Nederland en deze overvloed is een belangrijke reden om dit materiaal te gebruiken. Verder is Nederlandse schapenwol ook heel stevig.’ Wol is anno 2025 een heel logische, duurzame materiaalkeuze en ook tamelijk uniek in de kunstwereld.

Later in het proces verft ze de wol zelf met kleurstof van planten en bloemen. Nog een organische samenwerking. De uitkomsten blijken soms heel verrassend. Zo vertelt Madeline dat de wilg de kleur oranje gaf.

Vanaf september wil Madeline beginnen met een studie Internationaal Land- en Watermanagement in Wageningen. Een tweede bachelor zal haar kunstpraktijk zeker niet tegenwerken, want het doel is om kunst te blijven maken. Het zal haar kunstpraktijk alleen maar verder uitbreiden, want kunst en wetenschap zijn voor Madeline praktisch hetzelfde.

Zo hadden we het tijdens ons gesprek over de ‘happenings en performances’ die plaatsvinden in de natuurkundelessen van de middelbare school. Om de zwaartekracht uit te leggen laat de leraar tig keer een balletje naar beneden vallen. Madeline

Wim T. Schippers in 1963

ziet de overeenkomst tussen de verwondering bij natuurkundecenten voor proefjes en bij kunstenaars. Dat fenomeen hen verwonderen, net zoals kunstenaars hun verwondering volgen in het maken van kunst.

Ik vergelijk dit met een happening, zoals Wim T. Schippers die in 1963 een flesje limonade leeggooid in de zee bij Petten. Wim had door dat hij kunst aan het maken was, de natuurkundeleraar niet. Kunst die niet bedoeld is als kunstwerk, leidt vaak tot de beste werken.

Het werk van Madeline Olmer dat in de SPROUTS 2025-expositie te zien was, bestaat oorspronkelijk uit zitkussens voor het busje van Moving Arts. Toch ziet het er als kunstwerk aan de muur in Arti et Amicitiae erg goed uit. Het werk hangt zelfs naast een schilderij van Breitner, die veel inspiratie haalde uit Amsterdams stadsleven. In het werk van Madeline Olmer zit de stad ook, maar op een andere manier. De mensen die aan haar project hebben meegewerkt, zitten erin, alle handen die het materiaal hebben aangeraakt. De verbinding tussen kunst, landschap, mensen en wetenschap: daar is Madeline Olmer naar op zoek.

Foto Selina Losa

50 JAAR KUNSTLIEVEND LID

ALIED DE COCK: GEZELLIGHEID EN DE KIJK VAN KUNSTEN- NAARS

tekst Camiel Hamans - foto's Miriam van Praag

'In 1973 kwam ik met mijn echtgenoot van Venlo naar Amsterdam. Hoewel hij als gemeentesecretaris daar een goede baan had, verveelde hij zich en daarom wilde hij uit Limburg weg. Eenmaal in Amsterdam stimuleerde hij mij ook het uitgaansleven op te zoeken. Zodoende belandde ik op vrijdagavonden na het werk vaak bij Hoppe. Vandaar trokken wij later op de avond naar Arti. De sociëteit was toen veel langer open dan nu. Er waren bij het groepje altijd wel een paar leden, die de overigen konden introduceren. Omdat ik er regelmatig kwam, besloot ik zelf me te laten voorhangen, zodat ik anderen kon introduceren.'

Jean-Paul Vroom

Alied de Cock, nu meer dan vijftig jaar kunstlievend lid van Arti, kwam weliswaar voor de gezelligheid naar Arti, maar wie maar een stap in haar zonnige appartement aan het Zuider Amstelkanaal zet, begrijpt meteen dat kunst en cultuur voor haar van even groot belang zijn. Zeefdrukken van goede vriend Jean-Paul Vroom aan de wand, naast tekeningen en ontwerpen van haar grootvader, werken over Indiase tradities, astrologie en kunstvormen op tafel en in de boekenkasten en een uitgekend ontworpen interieur. Alied verenigt in zich de precisie van de exacte wetenschap, Italiaanse zwier en het exotische van Voor-Indië. En al die disciplines heeft ze ook bestudeerd.

Scheikunde

Na haar jaren op het Gymnasium Haganum, waar ze in een vriendengroep verkeerde met de latere journalist en Oost-Europadeskundige Alexander Münninghof, Roel in 't Veld, grondlegger van de bestuurskunde in Nederland en kortstondig PvdA-staatsecretaris, en Annetje Huizinga, kleindochter van de grote Huizinga en dochter van Leonard, de schepper van

Op de Arti-trap

Adriaan en Olivier, trok Alied naar Leiden, waar ze scheikunde ging studeren en tegelijk een echte 'èle' werd, lid van de VVSL, de vrouwelijke tegenhanger van het corps.

Proefschrift vader

Dat ze scheikunde ging studeren, lag niet erg voor de hand. Alieds vader, net als haar moeder afkomstig uit Groningen, had tot de oorlog hem dwong daarmee te stoppen, economie gestudeerd in Rotterdam. Vervolgens was hij om te ontkomen aan de Arbeitseinsatz een boerenbedrijf begonnen in de buurt van Slochteren, maar het dorpsleven beviel haar moeder niet en dus besloot vader De Cock zijn geluk te beproeven in de familiescheepswerf te Hoogezand. Ook hier had moeder het niet echt naar haar zin. Er werd dus weer verhuisd. Naar Den Haag deze keer.

Vader ging weer studeren en werd docent aardrijkskunde en

geschiedenis aan de Handelsdagschool in Den Haag. In 1965 promoveerde hij op een proefschrift over de historische geografie van het Middeleeuwse Kennemerland.

Italië

Ook haar moeder ging studeren, Italiaans in Leiden, bij Irene Hijmans-Tromp, en studeerde in 1987 af. 'Mijn ouders waren in Den Haag allebei lid van Dante Alighieri, de vereniging voor Italiaanse cultuur en taal. Vanaf mijn twaalfde zijn we jaar in, jaar uit op vakantie gegaan naar Italië, altijd eindigend in hetzelfde hotel in Sorrento. Daar kreeg ik dus vriendjes en vriendinnetjes, van wie ik zelf ook Italiaans opgepikt heb. Ik zei iets in mijn gymnasium-Latijn en dan verbeterden ze me. In Leiden heb ik na drie jaar scheikunde ook zelf twee jaar Italiaans gestudeerd. 's Zomers was ik reisleader bij Transbus, een touroperator die groepen Japanners en Amerikanen Europa liet zien en ze onder meer naar de muziekfestivals bracht.'

Carrière en studie in IT

'Op een gegeven moment ontmoette ik een rechtenstudent, die net als ik ruim studeerde. Dat kon toen nog. We hebben ons verloofd en anderhalf jaar later zijn we getrouwd. Het huwelijk heeft niet standgehouden, hoewel ik nooit zoveel gelachen heb als met hem. Het was een briljante, maar onaangepaste man, met enorm veel humor, maar hij kon later niet van de drank en de vrouwen afblijven. Nog tijdens mijn huwelijk, in onze tijd in Venlo, ben ik gaan werken. Ik rolde de automatisering in, ben in de IT-hoek terechtgekomen en ben daar naderhand ook in afgestudeerd. Ik heb van mijn vijftienvintigste tot en met mijn vijfenzeventigste gewerkt, de laatste jaren parttime. Als IT-managementconsultant heb ik bij verschillende bureaus gewerkt, waarvan zestien jaar bij een eigen bureau. Daarna werd ik manager bij Van Ede Services. Vanaf 2008 tot ik gestopt ben, in 2019, was ik via Van Ede coördinator bij CareerNet International Ltd (CNI), een internationaal netwerk van Career Coaching bureaus.'

De Cock fonds

'Op een VVSL-jubileum in 2002 stapte Hanneke van den Muyzenberg, de vrouw van Maarten 't Hart, op me af en vroeg me: 'Ben jij die van het De Cock fonds?' Nu moet ik wat uitleggen: mijn oud-oom Jan Kornelis de Cock, die neerlandicus was, had daarnaast grote belangstelling voor de oude Indiase cultuur en taal. In 1899 is hij gepromoveerd op het beeld van de Oud-Indische stad, zoals dat in de Indische epen is beschreven. In 1909 kon hij een sabbatical krijgen van de school in Maastricht waar hij Nederlands gaf. Hij heeft vervolgens een Grand Tour van zeven maanden door India gemaakt. Met vier hutkoffers, één vol beddengoed, de tweede met fotoapparatuur en de twee andere met kleding. Hij heeft overal foto's genomen. Zijn 650 glasnegatieven zijn na zijn dood in 1942 geschonken aan de Vereniging Vrienden van het Instituut Kern (VVIK). De vereniging richt zich, net als het Instituut, op de studie van Zuid-Azië. Van de bibliotheek van het instituut was Hanneke tot 1998 hoofd. In 1954, na de dood van Jan Kornelis' weduwe, is er een 'De Cock Fundatie' in het leven geroepen onder beheer van de VVIK. Daarvan worden beurzen voor studiereizen verstrekt aan studenten. Ik ben nog steeds als bestuurslid betrokken bij de VVIK.'

Tijdens het interview bij Alied de Cock thuis

India

'Toen ik Hanneke kon antwoorden dat ik niet alleen die De Cock was, maar ook uit een erfenis de dagboekjes van Jan Kornelis in mijn bezit had gekregen, waarin hij zijn reis uit 1909-1910 gedetailleerd beschreven had, is ze meteen naar Amsterdam gekomen om die schat te bekijken. Het uiteindelijke resultaat is een publicatie van de dagboeken, die we in 2014 samen met haar opvolgster Dory Heiligers en Bhaswati Bhattacharya, een historica van Indiase afkomst, gepubliceerd hebben onder de titel *Mijn reis in India. De Dagboeken en foto's van Jan Kornelis de Cock in India en Sri Lanka*. Ik was al eerder in India geweest, maar ik heb daarna de reis van mijn oudoom in zeven keer overgedaan. India staat permanent op mijn 'reislijstje'.

Vrijgezel

'Ik ben nooit meer getrouwd. Ik ben het type van de eeuwige vrijgezel met veel vrienden. Arti speelt daarin een belangrijke rol. Ik kom niet alleen voor de gezelligheid, maar bezoek ook de tentoonstellingen en de avonden die er georganiseerd worden. Daardoor heb ik mensen ontmoet en vrienden gemaakt die uit een heel andere kring komen dan die met wie ik dagelijks werkte. Kunstenaars hebben een andere kijk op de wereld en dat heeft me verrijkt.'

DATEN VOOR GEVORDERDEN

VOLWASSEN MANNEN G ZOCHT!

Het zijn pittige tijden, verzucht menigeen om mij heen. Meestal met verwijzing naar de laatste politieke ontwikkelingen, die vervolgens weer snel vergeten worden. Men gaat over tot de 'orde van de dag'. Dat die orde voor de een anders ligt dan voor de ander, wordt daarbij niet altijd meteen duidelijk, totdat iemand je op iets wijst wat verder reikt dan je eerst zou denken.

tekst Hans Kuiper - tekeningen Mathilde muPe

Daten voor gevorderden van Willy van der Griendt is een boek dat, vaak op hilarische wijze, wijst op een dieper-liggende sociale ontwikkeling in met name de grootstedelijke wereld anno nu. Nederland telt, zo vertelt de schrijfster mij, circa anderhalf miljoen 'singles' boven de zestig, die voor een groot deel op zoek zijn naar een partner of vriendschap, maar die in hun dagelijkse omgeving niet meteen kunnen vinden. Dus gaat men 'daten' via websites of apps. Dat dat toch minder eenvoudig is dan het op het eerste gezicht misschien lijkt, komt uit het boek sterk naar voren. Van der Griendt, zelf 'zeventig plus', dat mag ik, hoop ik, openbaren, focust op de oudere dater, want leeftijd blijkt nog steeds een factor van belang in het vinden van een partner: hoe ouder, hoe moeilijker, zo komt uit de verschillende verhalen naar voren. Willy van der Griendt vertelt chronologisch over haar eigen ervaringen. De ene kerel na

de andere passeert de revue en aan elke man blijkt wel iets niet te kloppen. Zelfs als je de vragenlijsten van de websites consciëntieus invult en er bijvoorbeeld hogeropgeleide mannen, sensitief, empathisch en ook succesvol op het beeldscherm verschijnen, blijkt na een eerste afspraak dat menigeen zich mooier, jonger, interessanter, intellectueler of succesvoller voordoet dan dat hij in werkelijkheid is. Nu lijkt dat heel menselijk, maar Willy heeft minder geduld voor de narcisten, carrière-jagers pur sang, perverselingen of mannen bij wie de intellectuele baggage veelal niet meer behelst dan kennis te hebben genomen van de boekjes-serie *Bluff your way into...* (vul maar in: art, politics, psychology, engineering etc.).

De wolvinnenroedel

Nu heeft ze gelukkig een groep vriendinnen, 'de wolvinnenroedel' zoals ze die noemt, met wie ze onder het genot van een goed glas wijn en veel geschater haar vorderingen bespreekt. Want deze dames zijn door de wol geveerd of, zoals Willy me tijdens het interview toevertrouwt, beschadigd door de relaties die ze in de loop van hun leven hebben gehad. Henri uit Haarlem, John uit Rotterdam of de 'sexy bejaarde' Bram van drieëntachtig: de een na de ander valt door de mand. Maar wie zoekt Willy eigenlijk, waaraan moet haar mogelijke partner voldoen en waarom wordt ze niet lid van Arti et Amicitiae, De Kring of een van de vele andere verenigingen waar je, als je je interesse volgt, best een leuke vent of dame tegen het lijf kan lopen, in plaats van de anoniemi die de apps bevolken en die je niet meteen kunt inschatten? Willy vindt kunstenaars over het algemeen 'te narcistisch', oftewel te veel met zichzelf bezig en de mannen in De Kring vaak wat te pocherig, statusgevoelig, materialistisch of zelfs te snobistisch. Geen potentiële partners dus. Ze kent beide verenigingen zeker en bezoekt ze regelmatig, dus het is geen vooroordeel. Dan maar ergens anders zoeken. Het boek is erg goed geschreven en – wat me steeds minder vaak gebeurt – ik barst om de zoveel pagina's in lachen uit. Willy blijkt ook nog eens communiste en bewonderaar van Marx. Veel mannen van haar leeftijd hebben de jaren zeventig ook meegemaakt, maar Marx en consorten blijken erg ver wegge-zakt. Ze vragen nog net niet of dat het nieuwe schoenenmerk is uit Duitsland. De mannen die wel door de filter heen komen, blijken vaak goede schrijvers en dat charmeert Willy, want Willy is erg gevoelig voor taal en algemene ontwikkeling. 'Wat heerlijk dat je communist bent, een uitstervend ras, vermoed ik, het ontbreekt inderdaad aan goede voorbeelden en ik dacht dat Stalin en Mao ook niet van die lieverdjes waren', riposteert genoemde Henri op een brief van de immer optimistische Willy. 'Ik vind Nederland communistischer dan het huidige Vietnam. Als je in Vietnam op straat in elkaar zakt omdat je te arm bent om eten te kopen, kun je niet naar een ziekenhuis, dus je crepeert. Dat zal je in Nederland niet overkomen, want we hebben een weergaloos goed sociaal systeem. Maar je bedoelt het goed, je bent een goedbedoeler, mag ik je zo noemen? Dat zijn over het algemeen de gevaarlijkste, maar jij lijkt me daarin een uitzondering.'

Een flink deel van de mails die Henri en Willy elkaar sturen staat in het boek en je denkt al gauw: nou, dit kan best wel eens wat worden. Maar nee, Henri komt gewoon niet eens opdagen op hun eerste fysieke afspraak! Hij stuurt haar nog wel een bericht: 'Toen ik je zag aankomen, dacht ik, wat een mooie vrouw, wie ben ik, dat ik haar zou kunnen behagen? (...) Dank voor de intense correspondentie, waar ik zeer van genoten heb, en mijn oprechte excuses voor de teleurstelling die ik je hiermee bezorg. Ik durf gewoon niet, ik ben een schijterd. Mijn foto's zijn van tien jaar geleden en ik heb echt wel een buik. Ook was ik bang dat als je weet waar ik woon, je me op

een dag vermoorden zal, je lijkt me temperamentvol en met communisten weet je het nooit.' Henri probeert zijn lafheid met een grap te verhullen om Willy tenminste niet voor niets naar plaats A te laten komen. Exit Henri.

Doorzettingsvermogen

Als we dieper graven naar het fenomeen daten, en dan ook nog daten voor ouderen, blijkt er erg veel eenzaamheid te zijn. Willy denkt zelf nog tien jaar redelijk te kunnen functioneren en ze wil de komende jaren het liefst met iemand doorbrengen met wie ze verwantschap voelt, zowel intellectueel als fysiek, iemand moet voor haar ook lijfelijk aantrekkelijk zijn. In haar specifieke geval zijn de eisen redelijk hoog en de kandidaten, zo lijkt het, dun gezaaid. Willy verzucht dat er op de datingsites toch te veel zielige mannen rondhangen en dat het erg veel doorzettingsvermogen vereist om daar een interessante partner te vinden; waar zijn de volwassen mannen die openstaan voor een nieuwe partner? Gelukkig heeft ze haar zoektocht in een leuk verhaal gegoten en, naar eigen zeggen, gebaseerd op de waarheid; ze citeert dus letterlijk uit mails van haar potentiële dates. Nu maar hopen dat ze echt nog iemand vindt. Ondanks haar assertiviteit, aantrekkelijkheid en niveau blijkt het immers geen sinecure om op oudere leeftijd nog een partner te vinden, als je op zoek bent.

Het boek *Daten voor gevorderden* wordt op 11 april 2025 tijdens de Arti Shuffle in Arti et Amicitiae gepresenteerd. Verwacht een theatrale boekpresentatie, want Willy van der Griendt is actrice geweest en schreef al eerder een scenario dat nog wacht op verfilming.

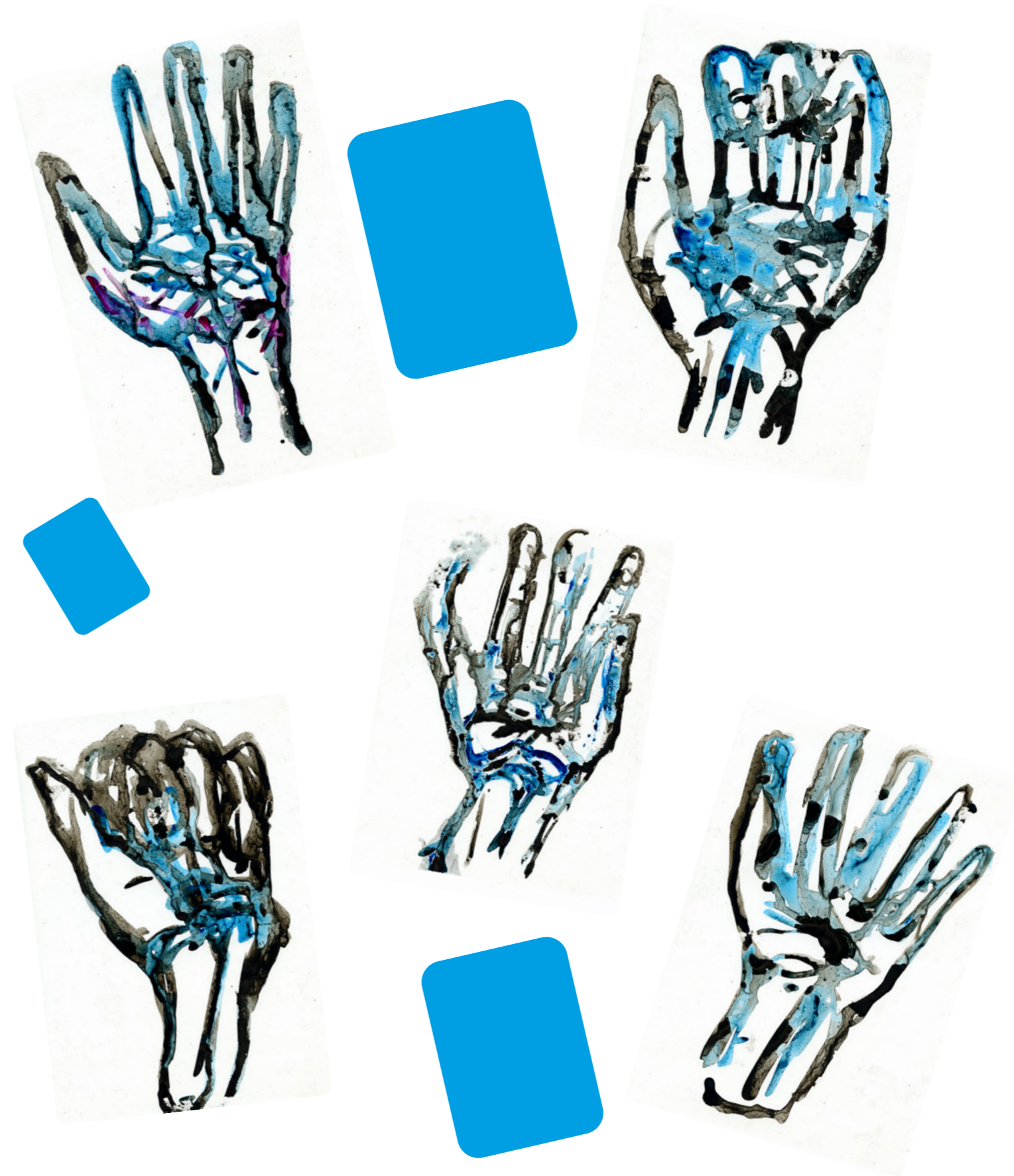
Willy van der Griendt signeert

Arti,
vrijdag 11 april, Shuffle avond

**De late Dateleed show,
een theatrale boekpresentatie**

Over het boek *Daten voor gevorderden* van Willy van der Griendt
Een sketch voor 2 vrouwen in de (late) bloei van hun leven
Eva van Heijningen en Willy van der Griendt 20.00 uur tot 22.30 uur, daarna dansen

Jeroen Werner, 'Verdronken' handen

*Naar aanleiding van klimaatverandering en overstromingen
Getekend op A4 op cellofaan met penseel en inkt, verdund acryl, 2024*

CHRIS VAN GEEST'S OPMERKELIJKE WERKSTUK

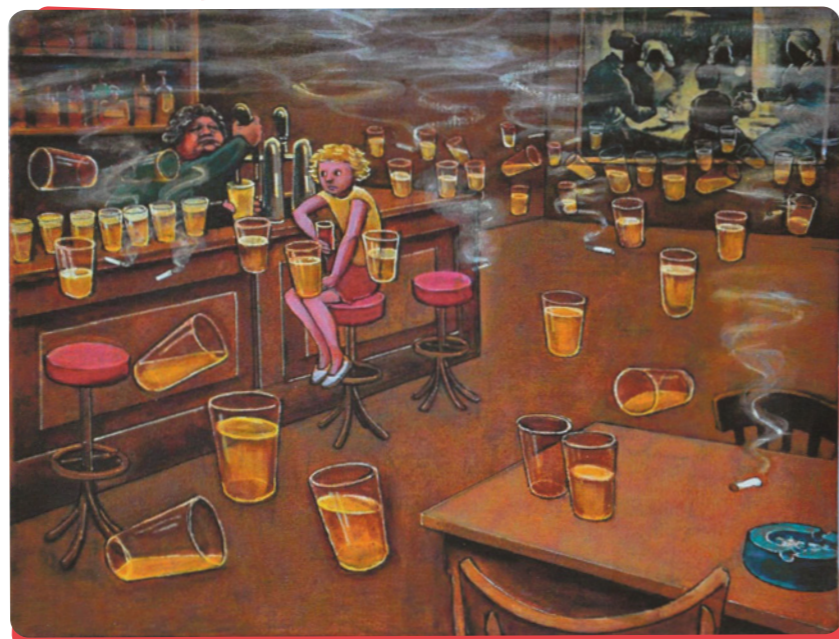
ONZICHT- BAARHEID ALS RUNNING GAG

Een uur lang voor 300 procent gelukkig zijn, dat wil waarschijnlijk iedereen wel. Maar in dit geval gaat het om een figuur uit het stripboek *Recht op geluk* van Chris van Geest. Dit telt 102 pagina's waarin telkens op de bovenste helft van de linkerpagina een illustratie staat, terwijl de andere helft en de rechterpagina tekst bevatten. De illustraties zijn zorgvuldig gecomponeerde en uitgewerkte schilderijtjes; de tekst bestaat uit brieven van een twaalfjarig meisje, Thérèse Holman genaamd, aan haar even oude vriendin Odette.

Monse Weijers

Thérèse schrijft voornamelijk over haar Vader, steevast aangeduid met een hoofdletter. Deze heeft een handicap: hij is onzichtbaar; op de plaatjes zijn alleen zijn kleren te zien. Vanwege die handicap krijgt hij een invaliditeitsuitkering. Hij is degene die een uur lang voor 300 procent gelukkig wil zijn; in dat uur wil hij neuken, naar een plaat van Nana Mouskouri luisteren en onbeperkt oesters eten.

De poging vindt inderdaad plaats, maar wordt na twintig minuten afgebroken, omdat de Vader stikt in de oesters en een buurman op de muur bonst wegens geluidsoverlast. De sociale dienst hoort van de oesters en besluit de Vader zijn uitkering te ontnemen. Daardoor moet hij zijn toevlucht nemen tot oplichterijen om aan de kost te

komen. Hij initieert een anti-assertiviteitstraining, waarbij je moet leren je medemensen over je te laten lopen. Na de jaren zestig, waarin juist het omgekeerde in de mode was, is hier veel vraag naar. Er moet een affiche komen met een foto van de Vader. Maar hoe maak je een foto van een onzichtbaar iemand? Men gaat te rade bij de beroemde fotograaf Olaf E. Die trommelt zes naaktmodellen op en drapeert ze rond de Vader, zodat de omtrek van diens lichaam zichtbaar wordt. Van het met de training verdiende geld wordt een nieuw geluksuur georganiseerd. De vader neukt deze keer met een zwarte vrouw en eet geen oesters, maar drinkt (via een infuus) bier dat is gebrouwen volgens zeventiende-eeuws recept. Twee Surinaamse meisjes zingen onderwijl een slavenliedje. Zo gaat het nog veertig pagina's door met meer of minder vermakelijke voorvallen. Onzichtbaarheid is de running gag. We zien Thérèse in een café te midden van schijnbaar onbemande tafeltjes met glazen bier: daar zitten familieleden van haar vader die ook onzichtbaar zijn, en bovendien nudist.

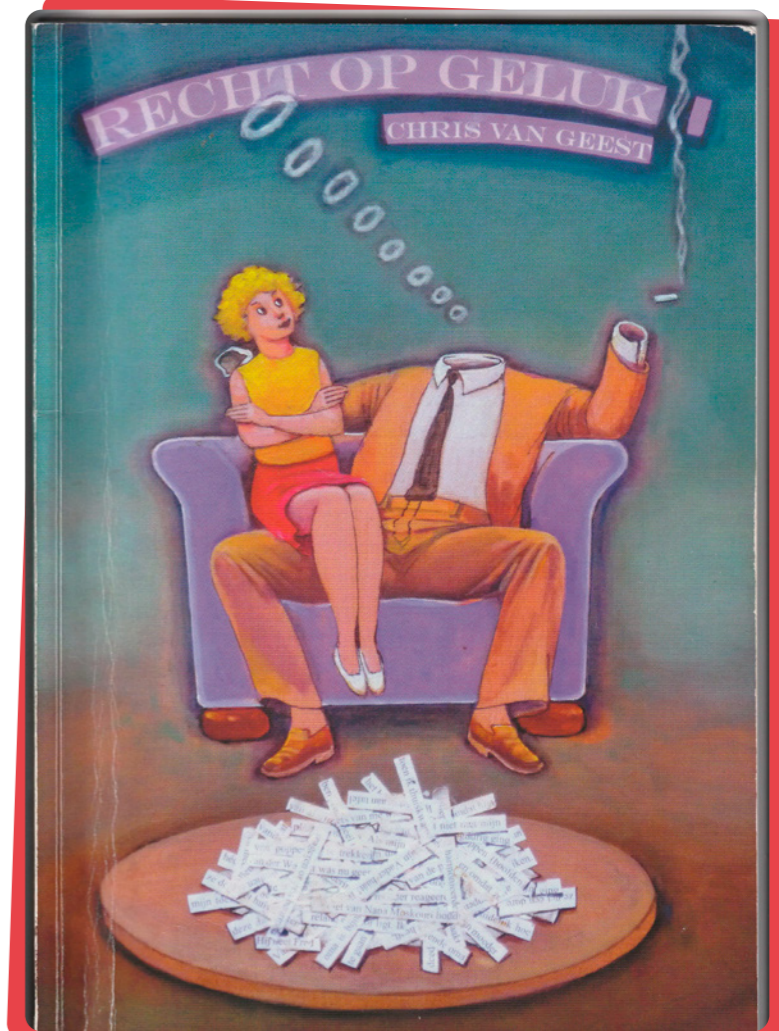
Chris van Geest

Chris van Geest (1942) is sinds 1966 lid van Arti en daarmee een van de oudste leden. Hij was in zijn jonge jaren een veel-

belovend schilder in het magisch-realistische genre met Magritte en De Chirico als grote voorbeelden. Paul Haenen maakte een televisiedocumentaire over hem. Zijn grootste succes had hij rond zijn veertigste. Bij een tentoonstelling in galerie Siau kocht Freddy Heineken een paar schilderijen van hem, wat anderen aanspoorde om dat ook te doen. Van het geld kocht hij een huis in de Korte Leidsewarstraat, waar hij nog steeds woont. Ondanks dit succes is hij nooit echt doorgebroken als schilder, wat volgens hemzelf komt doordat hij in verschillende stijlen is gaan schilderen. Tegen zijn zeventigste begon hij aan *Recht op geluk*. Hij werkte er anderhalf jaar keihard aan en verwachtte er rijk en beroemd mee te worden. Maar geen enkele uitgeverij wilde het hebben. Te bizar, was doorgaans de reactie. Van Geest bleef er stoïcijns onder en ging op donderdagavond rustig door met biljarten in Arti, samen met een vriend, die een benedenverdieping van hem huurt.

Recht op geluk blijft, hoewel nu al twaalf jaar oud, een opmerkelijk werkstuk van een Artilid. Van Geest heeft er indertijd via printing on demand een stuk of twintig van laten drukken. Een daarvan ligt voorlopig ter inzage op de leestafel (niet meenemen s.v.p.).

TE GAST BIJ DE RUSSISCHE ACADEMIE VOOR WETENSCHAPPEN

MOSKOU BIJ DAG

Rusland is geen land voor beginners. Wie laat vallen dat hij naar Moskou gaat of beter moet, krijgt alleen bezorgde blikken. 'Is dat wel verstandig? Het is daar toch gevaarlijk voor tegenstanders van het regime. Kun je niet zomaar opgepakt worden?'

Camiel Hamans

Ivan Sjisjkin, Rogge, 1878

Deskundigen weten echter zeker dat het land nog steeds geen Noord-Korea is en dat er trouwens voldoende Nederlanders zuchten in een Russische cel, mocht Poetin een gevangenenruil nodig vinden. Hoe die lui dan vast zijn komen te zitten? 'Nou ja, onverstandig gedrag, in een dronken bui een verkeersbord uit de grond getrokken of zoiets, maar dat ga jij als gast van de Russische Academie voor Wetenschappen toch niet doen?'

Plastic geld

De reis is rampzalig. Een halve nacht wachten op een overstap in Istanbul, maar eenmaal op Russische bodem lijkt er niets aan de hand. Geen extra controle van de papieren, geen koffers openmaken, geen gedetailleerde vragen naar het doel van het bezoek. Met een half uurtje is de gast langs alle loketten, beambten en bewakers. In de aankomsthal staat een jonge studente met blonde dreadlocks hem op te wachten. 'Laten we opschieten', begroet ze de vermoeide buitenlan-

der, 'dan zijn we misschien nog voor *rush hour* bij uw hotel en dan duurt het taxiritje maar een minuut of veertig.' Als het eenmaal spitsuur is, wordt het al gauw twee, misschien wel drie uur tot in het centrum. Het door de congresorganisatoren uitgezochte onderkomen blijkt deel uit te maken van de westers functionerende Radisson-keten. Het enige ongebruikelijke is dat alles contant afgerekend moet worden. Plastic geld en buitenlandse bankkaarten functioneren niet. Het gevolg van de sancties. Wie nu naar Rusland gaat, moet als in de dagen van olim zijn zakken vol propfen met dollars, euro's of ponden. De hotelreceptie neemt die vreemde valuta niet aan en verwijst je naar een bankkantoor op honderd meter afstand.

Mikhail Klodt, Op het land, 1872

Centraal Comité

Het congres, waarvoor de aanwezigheid in persoon vereist werd, speelt zich af in Hotel President, op nog geen driehonderd meter afstand. De mentale afstand is bijna een halve eeuw en dat niet als gevolg van de sneeuw- en ijslaag die gediensstige gemeentewerkers van de trottoirs schrapen. Vanaf de grote boulevard die beginnend bij de oevers van de Moskwa het zakendistrict doorsnijdt, lopen langzaam stijgende marmeren traptreden omhoog tot aan een klassieke overkapping, waaronder de entree schuilgaat. Van de zijanten komen geblindeerde en soms zelfs gepantserde dienstauto's voorrijden en bij het voetgangershek staat een zakelijk gebouwtje waar bezoekers zich moeten legitimeren en waar hun naam op een gastenlijst gecontroleerd wordt. In de lobby van sporthalomvang zitten in achterafzittjes vierkante, zwartgeklede mannen wier jasje een verdikking vertoont of die steeds gaan verzitten, omdat er in hun broekband iets ongemakkelijks knelt.

Het hotel blijkt uit de eerste Gorbatsjov-tijden te stammen en gebouwd te zijn als geheim en besloten onderkomen voor gasten van het Centraal Comité. Pas na de val van de partij zijn de deuren opengegaan. Zij het op een kier. Aan de wanden hangen portretten van staatshoofden en regeringsleiders die hier gelogeerd hebben. Bij de ingang van de zaal waar op maandagochtend de *pomp and circumstance* van de officiële opening voorbereid wordt en waar het rode tapijt wordt uitgerold, hangt de foto van Bashar Assad, tot de avond ervoor president van Syrië. Blijkbaar heeft niemand eraan gedacht hem na de laatste omwentelingen wat meer naar achteren te verhangen.

Alternatief

Het congres, dat onofficieel bedoeld was als actie tegen de internationale taalkundeorganisatie die het geplande wereldcongres in Rusland niet had laten doorgaan vanwege de internationale spanningen, en dat daardoor had kunnen leiden tot een concurrerend alternatief, verliet zoals congressen in Oost-Europa doorgaans verlopen: lezingen, werkgroepen, ontmoetingen, een folkloristische dansgroep die verbazing weet te wekken door haar uithoudingsvermogen, lunches, een idealistisch getoonzette zanggroep, rondetafelgesprekken, persmeetings, stotterende powerpoint-presentaties en tot slot een resolutie. De gast uit Nederland, tevens functionaris van de gevestigde internationale taalkundige orde, wordt gefêteerd. Zijn aanwezigheid blijkt voldoende om snode afscheidingsplannen in de kiem te smoren.

Mango's

Honderden deelnemers verdringen zich tijdens de pauzes voor de buffetten. Ze komen uit alle hoeken en gaten van Rusland, uit China, India, Brazilië, Pakistan, Israël en een enkeling uit Finland, Duitsland, de VS en Nederland. 'Wat goed dat je er bent', krijgt de gast uit het Westen te horen. 'Jammer dat de omstandigheden zo vervelend zijn. Laten we hopen dat de situatie snel verbetert, dan kunnen wij binnenkort ook jullie weer opzoeken.' Geen woord over waarom de situatie penibel is. Maar daar merkt de buitenlandse gast ook niets van. Op straat gaat het leven door zoals het altijd ging. In het spitsuur verdringen tientallen veel te dure SUV's en andere donkergekleurde boven-middenklassers zich om een paar meter vooruit te komen. Het valt op, zegt een kenner, dat er in de onafzienbare rij aaneengesloten voertuigen nu meer Chinese automobielen te zien zijn. Maar ze zijn even onbetaalbaar. Boven de ton minimaal.

De chique winkels aan de boulevard zijn leeg, behalve op vrijdagmiddag. Dan blijken er ineens enige dames in de glitterkapsalon aanwezig en beweegt er ook iets tussen de rekken bontmantels in de winkel ernaast. In de supermarkt met torentjes verse tomaten, kunstig opgestapelde sinaasappels en fraai uitgestalde mango's is de hele week niemand te zien. Toch blijft al het fruit en alle groente elke dag even vers. Een supermarkt een paar straten verder, waar het leven minder prestigieus is, is wel drukbeklant. Daar worden de schappen met Belgisch bier en Dove huid- en haarproducten elke dag opnieuw gevuld. Parallelimport, fluistert een medebezoeker.

Jurk

Studenten benaderen buitenlandse bezoekers die even willen bijkomen van het teveel aan lezingen, en vragen voorzichtig naar de nieuwste literatuur, die nog niet op internet te vinden is. Of alleen op sites die nu ontoegankelijk zijn. Een student van tegen de grens met Mongolië vertelt over zijn onderzoek naar de taal die in zijn streek gesproken wordt, een ander, uit Tatarstan, hoopt toch ooit nog een beurs voor de VS te krijgen, een derde die een kleine taal uit Siberië bestudeert, vraagt naar het e-mailadres van een Nederlander die daar tot tien jaar geleden veldwerk heeft gedaan. Andere studenten, die een opleiding volgen aan een economische universiteit die tot voor kort als heel liberaal gold, willen alleen maar hun Engels oefenen en verbeteren. Een van hen durft, hij vertoont zich in een jurk. Niemand besteedt er aandacht aan.

Ivan Kramskoj, Portret van een onbekende vrouw, 1883

Charkov

Een onderzoekster van de Academie en hoogleraar Gotisch aan een belangrijke Moskouse universiteit ontfermt zich over de gast. Zij wil hem, voor zover het programma dat toelaat, het onbekende Moskou laten zien. Ze sleept hem door sneeuw en dooiplassen mee naar een nederzetting van Oudgelovigen, in wat vroeger een verre buitenwijk van Moskou geweest moet zijn of misschien zelfs wel een geïsoleerd, afgelegen vlekje. Oudgelovigen, een groep die een zeventiende-eeuwse liturgiehervorming in de Orthodoxe Kerk niet kon accepteren, werden immers vervolgd.

's Avonds nodigt ze hem uit in een Oekraïens restaurant, waar iedereen Russisch spreekt. Een volgende dag moet er een echte treinreis gemaakt worden naar het zomerverblijf van de

Isaak Levitan, *Over eeuwige vrede*, 1894

patriarch in een bedevaartsoord 70 kilometer naar het noordoosten. In de trein spreekt ze rustig en kritisch over de 'war' en als de gast wat zenuwachtig rondkijkt, stelt ze hem gerust. 'I am speaking English.' Later gaat ze toch over op het Frans, haar moeder was hoogleraar in die taal in Koersk, waar ze zelf ook opgegroeid is. 'Jammer', vertelt ze, 'dat je daar nu niet meer heen kunt vanwege de Oekraïense tegeninval in Rusland.' Frans vindt ze eigenlijk mooier dan Engels en daarom heeft ze er ook plezier in dat ze, naast al haar andere activiteiten, twee dagen in de week Frans geeft op de Universiteit van de Patriarch, een door de Russisch Orthodoxe Kerk opgericht instituut. Helaas is het groepje studenten erg klein en zijn het alleen maar vrouwen die Frans willen leren.

Ze brengt het gesprek terug op de 'speciale militaire operatie'. Ze is een jaar of tien, misschien vijftien geleden in Charkov geweest. 'Charkov', zegt ze, niet Charkiv, want dat is de Oekraïense naam. Iedereen sprak daar Russisch, was haar opgevalen. 'Wat wil je daarmee zeggen?' vraagt de wat onthutste gast. 'Nou, dat het Russen zijn die daar wonen.' 'Jij spreekt Frans', reageert haar buitenlandse vriend. 'Jij bent misschien wel eens in Genève geweest.' Ze knikt. 'Dat is in Zwitserland, maar iedereen spreekt daar Frans. Wat denk je dat er zou gebeuren als Macron morgen vliegtuigen en tanks naar het meer van Genève stuurt en zegt: Ik kom jullie bevrijden?'

Ze kijkt eerst niet begrijpend, na enige minuten reageert ze: 'Zo had ik het nog nooit bekeken.'

Zwervers

De kleine aanvaring heeft haar niet van haar plan afgebracht om de onwetende buitenlander terdege kennis te laten maken met Rusland en de Russische cultuur. Er is een reuzententoonstelling in de Tretjakov Galerie, de enorme kunstverzameling die de zakenman en bankier Pavel Tretjakov in de tweede helft van de negentiende eeuw heeft aangelegd en aan de stad Moskou heeft overgedragen. Die expositie van de Peredvizjniki moet gezien worden.

'Daar zie je het begin van de Russische realistische schilderkunst. Tot die tijd schilderden Russische kunstenaars vooral iconen. Die drukken geen emotie uit. Hun houdingen en gezichten zijn standaard, zo ongeveer geritualiseerd, net zoals de middeleeuwse koppen van Van Eyck. Wat er aan Russische portretkunst bestond, was al even statisch, keurige afbeeldingen van aristocraten met al hun medailles op de juiste rij.' De Peredvizjniki, 'Zwervers', was een groep jonge kunstenaars die in de tweede helft van de negentiende eeuw in opstand kwam. Zij verzetten zich tegen het strenge academisme waarmee ze aan de Keizerlijke Academie in Sint-Petersburg werden opgeleid, maar de doelstellingen van de groep gingen verder. Het draaide er niet alleen om dat ze zichzelf grotere vrijheden wilden kunnen permitteren, maar ze bedachten ook een plan om het publiek kennis te laten maken met de moderne Russische schilderkunst. Daarom richtten ze een genootschap op, dat tot vlak na de Revolutie gefunctioneerd heeft en dat elk jaar een reizende tentoonstelling van eigentijds werk organiseerde die door het Rusland ten westen van de Oeral rondtrok. Daarom hun bijnaam 'de Zwervers'.

Ilja Repin, *De Wolgaslepers*, 1873

Gazprom

De Peredvizjniki zochten vernieuwing, schilderden realistische portretten van mensen uit alle lagen, toonden sociale beweging, kozen de natuur of religieuze thema's geladen met emotie tot onderwerp. 'Je moet *De Wolgaslepers* (1870-1873) van Ilja Repin gezien hebben', zegt de bereidwillige explicateur van het Russisch bestaan op vragende toon, 'want ik herinner me dat die naar Nederland is geweest. Er was veel over te doen dat het schilderij op reis ging. Het doek is hier net zo beroemd als *De Nachtwacht* in Nederland.'

Het klopt. In het begin van deze eeuw, toen Groningen nog positief stond tegenover gas en de daarmee te bereiken voorspoed, organiseerde het Groninger Museum met steun van Gazprom een immense overzichtstentoonstelling van

Repin. Zelfs de koningin, gaat het verhaal, had bij het Russische staatshoofd haar invloed aangewend om al die beroemde stukken naar het toen nog bevriende Westen te laten komen. In het Drents Museum heeft een vijftiental jaar later een expositie van de hele groep Peredvizjniki plaatsgevonden.

Bankje

In de hangargrote moderne vleugel van het Tretjakov – 'in Moskou is alles groot', zegt de hooggeleerde met enige trots – hangen honderden schilderijen van de groep aan onafzienbare rijen dwars opgestelde wanden en schotten. Zonder enige toelichting, behalve de naam van de schilder, de titel van het werk en enige jaartallen. Families schuifelen van links naar rechts, verliefde stelletjes staan in bewondering stil, voor elkaar en voor het dromerige portret dat Ivan Kramskoj in 1883 van een onbekende jonge vrouw schilderde, oudere dametjes houden elkaar stevig vast voor een volgend doek van Repin, Levitan, Perov, Klodt, Koeznetsov, Ge, Sjisjkin of tientallen anderen. Kenners leggen aan groepjes uit wat deze doeken zo bijzonder maakt en ondertussen zoekt de vermoeide bezoeker tevergeefs naar een bankje om even bij te kunnen komen. Na tweeënhalve uur onafgebroken kijken van schilderij naar volgend schilderij concludeert de gastvrouw: 'Nu heb je een eerste indruk. Als ik hier met mijn dochter was, zouden we nu tegen elkaar zeggen: Kom, laten we er nog eens helemaal doorheen gaan, zodat de beelden beklijven. Wat denk je, zullen we?' Ze wacht het negatieve antwoord niet af. Het is tijd voor een pauze en daarin zoekt de bezoeker aanvullende informatie over het gebodene op internet en leert hij dat de Pered-

Nikolaj Ge, *Golgotha*, 1893

vizjniki, die nu als nationaal uithangbord gelden, indertijd op veel minder waardering konden rekenen. Levitan leed onder antisemitische vervolgingen, Repin vluchtte naar Finland en Koeznetsov naar Sarajevo, Klodt stierf vrijwel blind en arm-lastig, hoewel hij hoogleraar aan de Keizerlijke Academie was geweest, en Ge, die zich tot Tolstoj bekeerde en een van diens volgelingen werd, moest zich in leven houden als keuterboer.

Nikolaj Koeznetsov, *Een vrije dag*, 1879

Poesjkin

De uitputtingsslag heeft geen indruk gemaakt op de ijveraarster voor de Russische kunst. Voor de volgende middag – de conferentie heeft de deelnemers even vrijaf gegeven om bij te komen van al het gebodene – wordt een bezoek gepland aan het Poesjkinmuseum. Met de naamgever-dichter heeft de instelling niets van doen. De naam is er zomaar opgeplakt als eerbetoon. Niet ten onrechte, want zoals Aleksandr Poesjkin gezien wordt als de grootste dichter van Rusland, zo is dit museum ook het grootste. Volledig gewijd aan Europese kunst, vanaf het begin tot nu. De bezoeker verheugt zich op de wereldberoemde collectie impressionisten, maar helaas, zijn gastvrouw is van mening dat het museum systematisch bezocht moet worden. Dus beginnend bij de oudheid. Daar staan ze zaal na zaal, afgietsels van alle bekende beelden uit de oudheid tot en met de renaissance, een vakkundig nagemaakte Nefertiti naast een Venus van Milo, een gespierde Laocoöngroep naast Michelangelo's David. Russen hoeven niet naar Florence, het Parthenon of de Vaticaanse musea. Elk beeldhouwwerk dat ooit opgegraven is of de canon van de kunstgeschiedenis op andere wijze bereikt heeft, staat in het Poesjkinmuseum, de ene zaal na de andere vol gipsen Pielmannen, zoals hun soortgenoten in het Leidse Museum voor Oudheden door studenten genoemd worden. Om elke hoek weer een nieuwe rij namaaksels van beroemde beelden of sarcophagen. Trapje op, trapje af, en opnieuw tientallen piëdestallen met koppen van neusloze Romeinse keizers. Het Poesjkin laat zien hoe rijk de erfenis van de oudheid is. Het wordt na ruim twee uur beschilderd gips en opnieuw doorgezakte voeten te veel en de vermoeide leerling verlangt naar een avontuur van Kort Amerikaanse allure, waarin Wolkers de ondergedoken Elly, als ze ziet dat haar medeonderduiker Eric Poelgeest in plaats van met haar te vrijen zich bevredigt op een gipsen torso, het beeld aan stukken laat slaan. De impressionisten moeten wachten tot een volgend congres.

DE WEG VAN NAGELATEN WERK

ZELFPORTRET VAN DE JOODSE KUNSTENARES MARIANNE FRANKEN

Begin 1995 werd Arti door Weng de Beaufort, executeur en zeggant van mevr. Gerda Rezelman, gevraagd of er belangstelling was voor een werk van wijlen Piet Rezelman, voor zijn overlijden kunstenaarslid van Arti en ook een tijd bestuurslid. Bij vergadering werd besloten het werk van Rezelman in de collectie op te nemen.

Antoinette Frijs

Het werk betrof een portret van Gerda en kwam uit haar nalatenschap. Bij aflevering kreeg Arti uit de nalatenschap ook een zelfportret van Marianne Franken en drie tekeningen. De werken waren in slechte staat. Restaurateur Lurz zou later de werken bekijken, schoonmaken en restaureren. Ook het zelfportret van Marianne behoefde restauratie en zou worden voorzien van een lijst.

Marianne Franken (1884-1945)

Marianne Franken was in 1918 kunstenaarslid van Arti geworden. Ze nam regelmatig deel aan leden- en groepstentoonstellingen. Voor het laatst exposeerde ze op de zomertentoonstelling van 1941.

Het gezin Franken woonde in Amsterdam in het grachtenpand aan de Nieuwe Prinsengracht nr. 27. Nadat haar ouders waren overleden, bleef Marianne in het ouderlijk huis wonen en vestigde daar ook haar atelier. Op 12 juni 1939 verhuisde ze naar het in 1934 speciaal voor beeldende kunstenaars gebouwde complex atelierwoningen aan de Zomerdijkstraat (Rivierenbuurt).

In januari 1941 kreeg Amsterdam van de bezetter opdracht om na te gaan in welke delen van de stad veel joden woonden. De kaart laat zien dat er behalve in de oude jodenwijk rond het Waterlooplein (Judenviertel I) ook veel joden woonden in Oost en Zuid. De Transvaalbuurt in Oost werd Judenviertel II en de Rivierenbuurt in Zuid Judenviertel III. Dit resulteerde in de beruchte Stippenkaart van mei 1941. Toen Maatschappij Arti et Amicitiae eind 1941 op bevel van de bezetter haar joodse kunstenaars van de ledenlijst afvoerde, woonde Marianne nog aan de Zomerdijkstraat.

Op 21 mei 1942 werd bepaald dat de joden al hun nog waardevolle spullen en cultuurobjecten moesten inleveren bij de Liro-bank [Lippmann, Rosenthal & Co. of kortweg Liro, in de volksmond ook bekend als de Duitse roofofbank of Nazibank]. Het kwam erop neer dat geen jood na 30 juni 1942 nog over meer dan tweehonderdvijftig gulden mocht beschikken. Marianne verhuisde in november 1942 naar de Zuider Amstel 203-II (thans Rooseveltlaan), waar ze ging inwonen bij de joodse weduwe Mietje Slijper-Asscher. Mogelijk vanwege geldgebrek, want de huren van de atelierwoningen waren hoog. Op 15 oktober 1942 werd verordend dat de joden in Judenviertel III (Rivierenbuurt) verplicht waren te verhuizen naar Judenviertel II. Snijders, die de bij verordening opgelegde verhuizing noemt in zijn artikel 'Had Amsterdam joodse getto's', citeert daarbij uit interne informatie van de Joodsche Raad van 13 november 1942 dat 'de autoriteiten in het vervolg ongeveer 10 families per dag aanzeggen die met hun meubelen naar de Transvaalbuurt moeten verhuizen. Het betreft hier voornamelijk families, woonachtig in de Rivierenbuurt, plan Zuid.'

Zelfportret van Anne Franken.
Foto Kees Funke Küpper

Verraad

De weduwe Slijpers is op 29 september 1943 bij de laatste razzia op haar adres Reitzstraat 38 in de Transvaalbuurt opgepakt. Of Marianne vanaf de Zuider Amstel met de weduwe Slijpers is meeverhuisd naar de Transvaalbuurt kon niet achterhaald worden. Aannemelijk is dat ze na november 1942 is ondergedoken. Van Arti behoefde ze in elk geval niet op hulp te rekenen. Het bestuur had de 15 joodse kunstenaarsleden al op 28 november 1941 laten weten dat zij met ingang van het nieuwe jaar van de ledenlijst zouden worden geschrapt. Op de persoonskaart van Marianne (cartotheek van de Joodsche Raad) staat dat zij op 6 juni 1944 naar Westerbork is getransporteerd en ondergebracht in barak 67, de strafbarak waar gearresteerde joodse onderduikers terecht kwamen. Caroline Eitje gaat in haar korte biografie over Marianne Franken ook uit van onderduik: 'Zij stierf na door verraad in handen van de Duitsers te zijn gevallen.' Marianne werd op 31 juli 1944 naar concentratiekamp Bergen-Belsen gedeporteerd. Daar overleed ze op 4 april 1945.

Hoe is het zelfportret in de nalatenschap van Gerda Rezelman gekomen?

De familie wist niet anders dan dat oom Pieter in of na de oorlog in een natte kelder opgerold werk van Marianne Franken was tegengekomen, dat naar zijn atelier had meegenomen en op boardplaat had gespannen om te laten drogen. Gerda zelf vertelde in een interview in *Vrij Nederland* (14 december 1991) dat de schilderijen haar waren aangeboden door een haar bekende, op het Waterlooplein werkzame handelaar uit de Staalstraat. Tientallen schilderijen van Marianne Franken, een omgekomen joodse schilderes, vooral portretten, had hij in de kelder van een grachtenhuis gevonden. 'Het was allemaal drijfmat. Hij stopte er een paar in een jute zak en is naar huis gegaan. (...) De volgende ochtend ging mijn man naar die handelaar op het Waterlooplein. Hij kocht alle schilderijen en is maanden bezig geweest met restaureren.'

Een combinatie van beide lezingen lijkt erop te wijzen dat Marianne, toen ze van de Nieuwe Prinsengracht naar de Zomerdijkstraat verhuisde, de werken heeft achtergelaten in de kelder van haar ouderlijk huis. Het oppervlak van de atelierwoningen was niet groot, na de oorlog stonden veel door joden verlaten huizen leeg en ook waren veel panden in de winter van 1945 gesloopt om aan brandhout te komen. Na het overlijden van Gerda Rezelman in 1993 heeft de executeur testamentair alle schilderijen, waaronder zelfportretten van Marianne, meegenomen. Een deel van de schilderijen is aan het Joods Museum geschonken en een deel is naar familie van Marianne gegaan.

Bronnen

Met dank aan de mevrouw W.M. van Roijen en de heer W.H. de Beaufort voor informatie over de nalatenschap van Gerda Rezelman. Notulen bestuursvergaderingen Arti, inv.nr. 925; Cartotheek Joodsche Raad

Portret van Gerda door Piet Rezelman.
Foto George Maas

KUNST OVER DE VLOER

RIA STORK: 'DIE KATTEN ZIJN ME OVERKOMEN'

Veel mensen hebben kunst aan de muur hangen, anderen hebben kunst over de vloer lopen of in de tuin liggen, of op het balkon of soms zelfs bij hen in bed, want ook elk huisdier is een kunstwerk. Dat is bekend. Toelichting overbodig. In deze serie artikelen komen betrokkenen bij Arti (kunstenaars, kunstlievende leden, bestuursleden en anderen) aan het woord over hun huisdier, hun huiskunstwerk.

tekst Bob Polak - tekeningen Katelijne Davids

Hoe heet je?

Ria Stork.

Wat is je functie/betrokkenheid bij Arti?

Ik was werkzaam in Arti tussen 1970 en 2011, eerst als huisbewaarder/gerant, de laatste jaren als locatie-partymanager met als belangrijkste functie gastvrouw. Na mijn pensioen werk ik als vrijwilliger met als voornaamste taak het coördineren van de deurwachters.

Heb je een huisdier? Zo ja, wat voor dier?

Ik heb katten, de eerste twee had ik in 1974. Die gingen 's nachts mee naar de sociëteit, waardoor er geen muizen waren.

Aantal?

Op dit moment vier, maar dat was niet de bedoeling, was meer een verrassing.

Sinds wanneer?

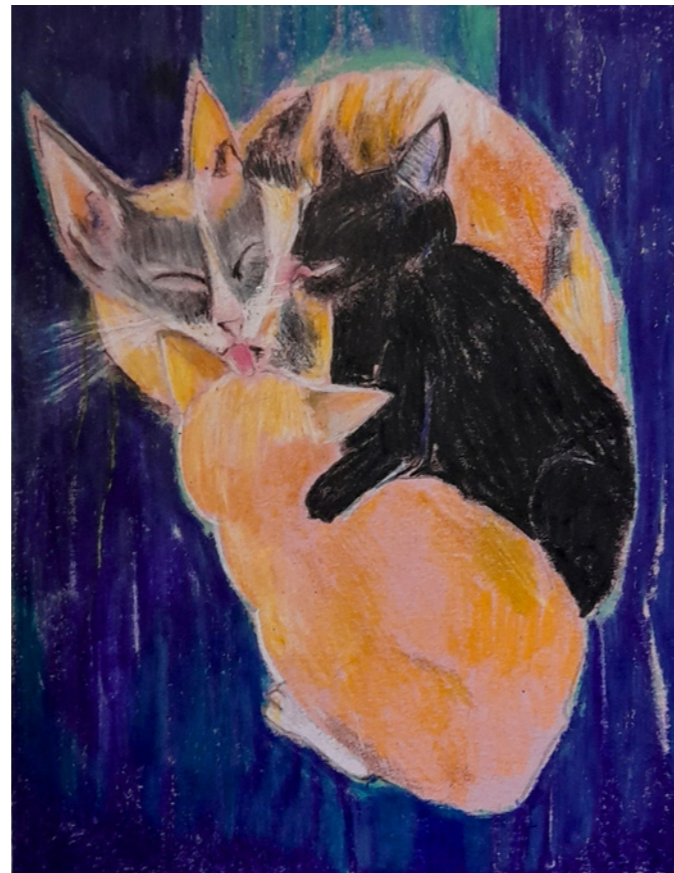
Die vier? Sinds oktober 2024.

Waarom heb je katten?

Het is me overkomen. Een Artidid had een poesje in haar coltrui meegenomen naar de sociëteit. Toen ik reageerde met 'Wat schattig!', vroeg ze of ik haar wilde hebben. Ja dus.

Naam of namen van je katten?

De eerste heette Omara, de tweede Chica. Een paar jaar later Bas en Bob en nu nog Bob, Lily, Bruno en Onyx.

Waarom die namen?

Omara, het eerste poesje, was zwart en omdat ik Omar Sharif een mooie man vond. Chica was klein en lief. Bas en Bob zijn leuke jongensnamen. Lily kreeg ik te logeren en heette Lilo, maar daar maakte ik Lily van. Lily kon niet meer terug en toen besloot ik haar te laten steriliseren. De dierenarts belde en zei dat het niet kon, want ze was zwanger. Lily kreeg drie kittens, één overleed na twee dagen. Dus zodoende. Het katertje heet Bruno, hij is lichtbruin, het poesje heet Onyx, ze is helemaal zwart en glimt prachtig.

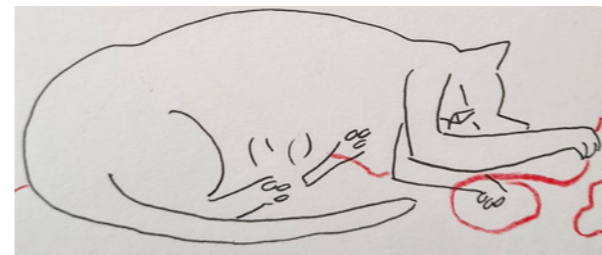
We zitten nu op 260 woorden. Dus we kunnen nog even door. Hoe kwam je 'in het bezit' van Chica, Bas en Bob?

Chica heb ik gevonden onder een auto op het Rokin. Bas en Bob, twee rode katertjes, kreeg ik van mijn dochter toen haar poes was bevallen van drie kittens.

Hoe zou je het karakter van je katten willen omschrijven?

Wat zijn het voor types?

Bob is lief en sociaal. Lily is beschouwend, maar wordt wel graag aangehaald. Bruno is een boefje, erg ondeugend, maar is wel een schootkat, nadat hij eenmaal uitgeraasd is. Onyx is een knuffeltje, loopt steeds mee, wordt graag opgetild en zit veel op schoot.

Zijn er zaken die jij je katten verbiedt?

Ze mogen niet op de kasten, waar inmiddels alle planten staan, en ook niet op tafel als we eten.

Heb je een balkon...?

Nee, ik heb geen balkon.

Een tuin dan? Als je geen balkon hebt, dan heb je wel een tuin. Mogen je katten je tuin in?

Bob gaat graag naar buiten, zeker als het hem in huis te druk wordt. Lily neem ik, nu ze gesteriliseerd is, af en toe mee aan een tuigje om haar te laten wennen. Bruno en Onyx zijn nog te klein, net vier maanden.

Even tellen... we zitten nu op 475 woorden, we mogen door tot maximaal zo'n 875 woorden... Is er weleens een kat weggelopen?

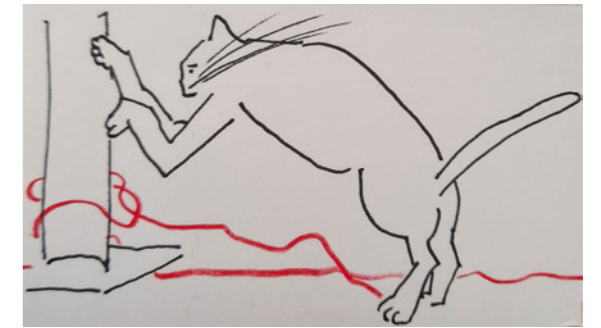
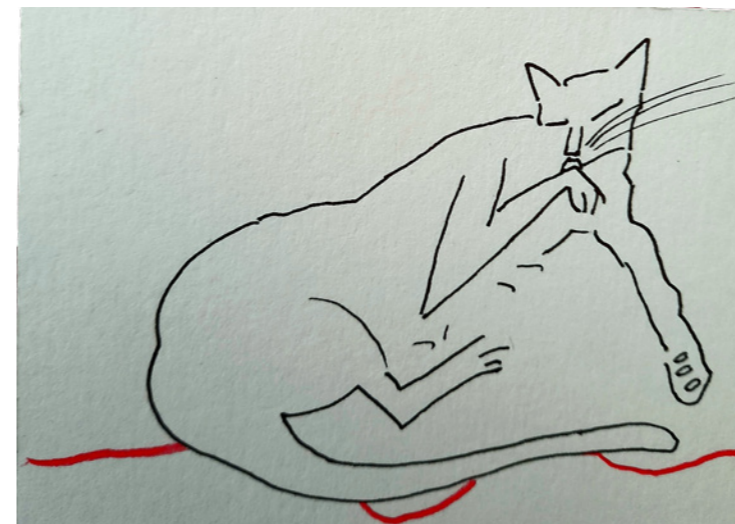
Mijn katten zijn nog nooit weggelopen. Ik heb altijd eerst een ommetje met ze gemaakt aan een tuigje en duidelijk gemaakt waar ze wonen. Toen we weer binnen waren, heb ik ze beloond met een snoepje.

Wat doe je als je langere tijd van huis bent met je katten? Is er een oppas?

Als ik wat langer van huis ben, zorgt mijn dochter voor ze, die woont vlakbij.

Wat krijgen je katten zoal te eten?

De kleintjes krijgen nu eerst speciaal eten voor kittens. Bij de anderen heb ik uitprobeerd wat ze lekker vonden en dat werd Whiskas. Ook Felix en Gourmet vinden ze inmiddels allemaal lekker.

Brengen je katten weleens geluid voort? En zijn er bepaalde momenten waarop of waardoor ze dat doen?

Bob miauwt als hij naar buiten wil of wil eten. Lily miauwt niet, maar maakt bijzondere geluidjes als ze vogels in de tuin ziet. Bruno en Onyx doen dat inmiddels ook.

Waren je katten weleens ziek?

Is er weleens een kat van je overleden?

Wat deed je dan?

Mijn eerste twee katten zijn van ouderdom gestorven. Bas is dertien geworden, hij had een tumor in zijn keel en kon niet meer eten, ik heb hem moeten laten inslapen.

Nooit aan een ander huisdier gedacht?

Is een hond niets voor jou? Of een konijn?

Leuk toch in de tuin?

Een hond als huisdier is moeilijk als je alleen bent en nog werkt. Nu heb ik genoeg aan vier katten.

Nog iets. Is het niet jammer dat er in Arti geen katten meer rondlopen?

Een huiskat in Arti zou ik wel leuk vinden. Mijn katten mochten op een bepaald moment niet meer naar de sociëteit van het toenmalige bestuur. Begin jaren zeventig mochten honden wel in Arti, totdat er tegen de pilaren werd gepiest. Honden eruit of kinderen? werd er gevraagd. Daarna mochten de honden er niet meer in. Er is weleens iemand geschorst, omdat zij toch haar hond meenam en zelfs aan de bar hapjes liet eten.

Mooi zo! Zitten we op 900 woorden.

Eens kijken of we dat er allemaal in krijgen in Articola.

ARTICULA

Artimagazine voor en van Artileden

Articula is een programma- en verenigingsmagazine van Arti van en door leden

COLOFON

Hoofdredactie:

Camiel Hamans

Eindredactie:

Ellis van Midden en Willem van Beek

Redactie:

Josje Crince Le Roy, Kees Funke Küpper, Roelof van Gelder, Hans Kuiper,
Nina Paesmans, Miriam van Praag, Ronald Ruseler en Caroline Waltman

Medewerkers aan dit nummer:

Antoinette Frijns, Roelof van Gelder, Camiel Hamans, Sipke Huismans, Hans Kuiper,
Nina Paesmans, Bob Polak, Ronald Ruseler en Monse Weijers

Fotografie:

Monika Auch, Kees Funke Küpper, Agnus Lidley Brown, Selma Losa, George Maas,
Konstantin Mindadze, Nina Paesmans, Miriam van Praag, Ronald Ruseler,
I. Schrama, Boris Skrinnikov en Naud Verhage

Illustraties:

Mathilde muPe en Jeroen Werner

Basisvormgeving:

Robin Hoogstad

Vormgeving:

Sara el Younssi, StudioS2B

E-mailadres:

articula@arti.nl